

Міністерство освіти і науки України
Криворізького державного педагогічного університету

СВІТЛАНА КОВПІК

АНАЛІТИЧНА МОДЕЛЬ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ
(на матеріалі «Мандрів...» В. Григоровича-Барського)

Монографія

Кривий Ріг – 2024

***Присвячую Світлій пам'яті
доктора філологічних наук,
професора Анатолія Козлова***

УДК 821.161.2-311.8.09Григорович-Барський
К 56

Ковпик С. Аналітична модель художнього тексту (на матеріалі «Мандрів...» В. Григоровича-Барського) : монографія. Кривий Ріг, 2024. 122 с.

У монографії презентовані нові підходи до аналітичного осмислення тексту В. Григоровича-Барського «Мандри по святих місцях Сходу 1723-1747 рр.», запропоновано нове прочитання паломницької літератури епохи Середньовіччя.

Визначальною рисою дослідження є те, що основну увагу сфокусовано навколо нових технологій аналітичного вивчення художнього тексту твору літератури.

Авторка запропонувала розглянути один твір літератури, використовуючи різноманітні аналітичні підходи.

Монографія адресована літературознавцям, здобувачам вищої освіти філологічних факультетів, вчителям-філологам.

Рецензенти:

Жанна Колоїз – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови Криворізького державного педагогічного університету.

Оксана Сліпушко – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри історії української літератури, теорії літератури і літературної творчості Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Олена Юрчук – доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання Житомирського державного університету імені Івана Франка.

*Друкується за ухвалою Вченої ради
Криворізького державного педагогічного університету
(протокол № 4 від 17 жовтня 2024 р.).*

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
Розділ 1. Аналітична модель художнього тексту як функціональна характеристика його структури	9
1.1. Нові підходи до аналітичного осмислення «Мандрів...» В. Григоровича-Барського.....	10
1.2. Авторська концепція аналітичної моделі художнього тексту.....	17
Висновки до першого розділу.....	23
Розділ 2. Сучасні підходи до аналітичного осмислення твору літератури	24
2.1. «Мандри...» В. Григоровича-Барського крізь призму геопоетики.....	24
2.2. Імагологічний аспект «Мандрів...» В. Григоровича-Барського.....	42
2.3. Поетика посякдення богопосвячених осіб	54
2.4. Особливості густативного образу трапези в «Мандрах...» В. Григоровича-Барського.....	72
Висновки до другого розділу.....	83
Розділ 3. Аналітична модель організації оповіді в «Мандрах...» В. Григоровича-Барського	85
3.1. Специфіка наративу в паломницькій прозі.....	85
3.2. Особливості саморефлексії автора-оповідача в паломницькому творі.....	94
3.3. Елементи протореклами в «Мандрах...» В. Григоровича-Барського.....	104
Висновки до третього розділу.....	112
ВИСНОВКИ	113
БІБЛІОГРАФІЯ	115

ПЕРЕДМОВА

У 2023 році минуло триста років від початку мандрів українського письменника Василя Григоровича-Барського. Його «Мандри по святих місцях Сходу з 1723 по 1747 рр.» належать до паломницької літератури або літератури подорожей, ходінь, котра має такі визначальні риси: свобода нарративних стратегій, наявність чужоземного локусу, стилістична свобода, двоїстість світогляду, вихід з буденного простору, пізнання видимого світу, ментальна подорож углиб себе.

Наратор у цьому жанрі виступає спостерігачем, а тематичне поле твору не будується виключно навколо зустрічі Своєї та Іншої культур. Автори текстів-подорожей переважно не лише фіксують відмінності Свого та Іншого, а й намагаються дати всьому побаченому або почутому суб'єктивну оцінку. А це може негативно позначитися на сприйнятті Чужого реципієнтом. Тож під час аналітичного вивчення тексту «Мандрів...» звертаємо увагу на авторські коментарі, оцінки побаченого.

Основний принцип відображення всього, що бачив В. Григорович-Барський під час своїх мандрів, він охарактеризував дуже просто: «...я писав про все, що бачив і роздивився» [13, с. 37], тобто правдиво та об'єктивно. Це свідчить про те, що автор був уважним до всього, що його оточувало, не залишав поза увагою жодної важливої деталі.

«Мандри...» В. Григоровича-Барського досліджували літературознавці з різних позицій та поглядів: від аналізу італійських образків та простору «Мандрів...»,

дуальних моделей паломницького світу (П. Білоус), одухотворення свідомості прочанина (А. Козлов), художньої інтерпретації образу ченця, імалогічного аспекту твору (С. Ковпик), поетики тілесності (О. Нескородіна) до ознак мемуарної прози (Т. Черкашиної), множинного простору (М. Калитенко).

Текст «Мандрів...» цікавий тим, що автор-оповідач *«...репрезентує власне переживання/сприйняття світу, що має особливість як: а) реєстрація емоційного-чуттєвого відгуку на власну відмінність від побаченого-почутого-пережитого Іншого; б) фіксація у процесі дотику до Іншого відмінності власного погляду від усталеного в суспільстві на світ іншої країни або власної»* [27, с. 51].

Акцентуємо увагу на тому, що літературу подорожей не варто розглядати, як звичайну фіксацію маршруту або ж як утилітарний список інформації географічного, етнографічного характеру. Це по суті художня оповідь, котра збагачена уявою наратора, яка виконує такі важливі функції: просвітницьку, культурну, ідеологічну, етнонаціональну тощо. Адже цікаві розповіді про далекі країни з давніх-давен слугували для популяризації знань, а чудесне й незвичайне приваблювало читача, який разом з автором мандрував у незвідані країни й здобував нові знання, переживав нові емоції та враження. Та й для самого автора такого твору це була можливість презентувати шлях свого очищення: *«Двоїстість світогляду впливає на хронотоп дороги. У ходіннях він не однорідний та розділяється на географічний та символічний плани. Географічний рух – доцентровий рух до центру кола, до найбільшої святині православних вірян – Гробу Господнього. Символічний*

рух – «божественна істина», до якої прагне автор ходіння. Відповідно сама дорога сприймалась двоїсто: як дорога, що веде від точки А до точки В, так і як шлях очищення, на якому зустрічаються перешкоди та спокуси» [19, с. 64].

Мета нашого дослідження – аналітично осмислити текст «Мандрів...» В. Григоровича-Барського, застосувавши різні підходи та методи аналізу твору художньої літератури, узагальнити та систематизувати нові принципи до цілісного вивчення тексту твору літератури.

Мета дослідження зумовила виконання низки завдань:

- сформувати концептуальне розуміння сутності категорії «аналітична модель твору літератури»;
- систематизувати способи аналітичного вивчення тексту одного твору літератури, з метою цілісного осмислення його художньої, естетичної, суспільної, національної цінностей;
- визначити особливості моделювання простору в тексті «Мандрів...» та його візуалізацію в процесі сприйняття реципієнтом;
- з'ясувати специфіку авторської нарації у паломницькому творі;
- виявити особливості саморефлексії автора-оповідача;
- вивчити, з точки зору поетики повсякденності, особливості художньої презентації життєвих практик богопосвячених людей;
- дослідити вияви елементів протореклами в тексті «Мандрів...»;
- узагальнити результати аналітичного вивчення тексту твору та сформулювати загальні висновки.

У дослідженні застосовано елементи кількох наукових підходів: системний (світогляд паломників розглядається як складна цілісна система, що в кінцевому результаті складається з простих елементів та обумовлена як об'єктивними, так і суб'єктивними факторами); феноменологічний (повсякденне буття людини, її життєдіяльність; цей підхід дає можливість розглядати потік свідомості в аспекті смислоутворювальних конструктів світоглядної системи культури паломників); соціально-філософський підхід (дає можливість представити паломництво як специфічний соціальний феномен, помітний чинник розвитку та вдосконалення суспільства).

Серед загальнонаукових і спеціальних методів та підходів визначальними стали діалектико-еволюційний, теоретико-методологічний та історико-літературний і, перш за все, інтертекстуальний та компаративний підходи. Домінантними методами обрано: аналітичне вивчення окремих позицій і поглядів письменника, а також аналітичний огляд загальних тенденцій.

Книга розрахована на спеціалістів з літературознавства, зокрема на аспірантів і докторантів, на викладачів і здобувачів філологічних спеціальностей, вчителів-філологів шкіл, а також на тих, хто цікавиться літературою подорожей, літературою епохи Середньовіччя.

РОЗДІЛ 1.

АНАЛІТИЧНА МОДЕЛЬ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ ЯК ФУНКЦІОНАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЙОГО СТРУКТУРИ

Текст твору літератури – це багаторівнева змістовна цілісність. Один художній текст може бути досліджений шляхом застосування різних видів аналізу, що сприятиме формуванню уявлення про досліджуваний текст як унікальну систему та дозволить виявити його не лише художню, суспільну, національну та гедоністичну цінність, а також феноменальні можливості.

У сучасному літературознавстві сформувалася значна кількість різноманітних видів аналізу художнього твору літератури: імагологічний, компонентний, психоаналіз, компаративний аналіз та багато інших. Науковці активно продовжують втілювати в практику аналітичного осмислення творів літератури нові підходи до вивчення змісту та форми творів літератури аби виявити нові функціональні можливості текстів.

Завдання будь-якого виду аналізу твору літератури – повноцінно осмислити, дослідити твір літератури на рівні форми й змісту одночасно. Результати аналітичного осмислення твору літератури сприяють визначенню його художньої цінності, поліфункціональності.

Різні види аналізу твору літератури, застосованні до одного й того ж художнього твору, відкривають нові можливості тексту, вказують на феномен літературної репутації твору.

З цього приводу слушною є думка І. Коханського: *«Кожне покоління й кожна національна література по-своєму оцінює літературну спадщину того чи того автора. Перед дослідником же стоїть завдання проаналізувати всі локально-темпоральні зрізи й означити загальну літературну репутацію певного естетичного феномена, яка, варто зазначити, буде дієвою лише для хронотопу “тут і зараз”, адже для наступного покоління чи для сусідньої національної літератури цей висновок виявиться позбавленим будь-якої релевантності»* [26, с. 24]. Тож й нині існує нагальна потреба постійного аналітичного осмислення тексту твору літератури аби його літературна репутація зберіглася упродовж тривалого часу.

А одним із чинників літературної репутації художнього твору є його постійне та системне аналітичне осмислення з нових позицій та поглядів, застосування новітніх підходів до вивчення не лише його функціональних можливостей, а й структури.

1.1. Нові підходи до аналітичного осмислення тексту «Мандрів...» В. Григоровича-Барського

Незважаючи на те, що «Мандри...» В. Григоровича-Барського вийшли дурком у 1778 році, вони, на жаль, не стали об'єктом належного вивчення у XVIII ст. Не сталося цього ані у XIX ст., ані у XX ст. Лише з початком двохтисячних років, коли у видавництві Соломії Павчличко «Основи» було видруковано текст «Мандрів...» українською мовою, розпочався активний процес дослідження вказаного твору літератури з різних позицій та точок зору.

Переклад з давньоукраїнської тексту «Мандрів...» тоді здійснив літературознавець Петро Білоус, який доклав чимало зусиль щодо дослідження паломницького тексту. Ще в 1985 році він ґрунтовно представив постать В. Григоровича-Барського у монографії «Творчість В. Григоровича-Барського». Хоча в радянській Україні творчість письменника-мандрівника В. Григоровича-Барського була справою ризикованою. Радянське літературознавство усіяко уникало досліджень ориганальних записів подорожей по країнах світу українського письменника-мандрівника, бо розповіді В. Григоровича-Барського про мандри країнами світу не корелювали з ідеологією радянщини, котра усіяко обмежувала можливості людини пізнати інші країни «загниваючого капіталізму».

Окрім цього, паломництво або релігійний туризм були під особливим табу радянської влади. Саме на цьому наголошує авторка монографії «Релігійний туризм в Україні: стан, потенціал, перспективи» Сітлана Панченко. Адже суспільна природа паломництва сфокусована навколо категорії «свобода». Тож сутність, мета паломництва аж ніяк не відповідали радянським догмам щодо обмеження свободи людини, а відповідно й текст «Мандрів...» В. Григоровича-Барського не перекладався українською, ніколи не згадувався в контексті літератури бароко. Так ривало аж до початку ХХІ ст.

Після 2000 року почали активно з'являтися розвідки українських літературознавців, зокрема П. Білоуса, котрі були присвячені ренесансному простору «Мандрів...», поетиці ходінь по святих місцях, сутності італійських образків у творі та багато ін.

В останні десять років інтерес до «Мандрів...» В. Григоровича-Барського в Україні помітно активізувався. Пояснити це можна тим, що література подорожей, травелоги набули неабиякої популярності в читацьких колах. А оскільки В. Григорович-Барський – це по суті перший український паломник, який присвятив подорожам майже двадцять п'ять років власного життя та зафіксував їх документально, тож, очевидно, що інтерес до його записів активізував учених з різних галузей науки дослідити художній текст «Мандрів...» з різних позицій та поглядів. Саме під таким всебічним кутом наукового зору можна було з'ясувати феномен твору літератури, котри був написаний понад 300 років тому.

Тож спробуємо окреслити основні вектори досліджень художнього тексту «Мандрів...» В. Григоровича-Барського в українському літературознавстві, мистецтвознавстві.

А. Козлов у статті «Одухотворення свідомості прочанина в "Мандрах..." В. Григоровича-Барського» з позицій релігійної духовності розглянув процес формування свідомості прочан в епоху бароко [24]. Учений акцентував увагу на високому рівні самосвідомості богопосвячених людей.

Ю. Майстренко-Вакуленко вивчала специфіку рисунку в книзі «Мандрів...» В. Григоровича-Барського. Учена відзначила: «...рисунки В. Григоровича-Барського продовжують певною мірою лінію декоративно-площинного рисунку, що бере витоки в народному мистецтві та гравюрі» [30, с. 95]. Вона охарактеризувала стиль малюнків, а також розтлумачила специфіку контурного рисунку, котра була унікальною для XVIII ст.

Т. Калитенко, досліджуючи паломницьку прозу, акцентувала увагу на жанровій специфіці тексту «Мандрів...», яка полягала на її думку «...у виході з буденного простору, пізнанні екзотичної дійсності, доланні кордонів як внутрішніх, так і зовнішніх. Ходіння – це водночас пізнання видимого світу й ментальна подорож вглиб себе, а відтак і до Бога. Труднощі й спокуси, що траплялись на шляху пілігрима сприймалися як життєві перешкоди до святості, до очищення. І оскільки цей жанр перш за все працює із просторовим вираженням – то в контексті внутрішніх мандрів простір постає з моральноетичного боку» [21, с. 65].

О. Нескородня у статті «Поетика тілесності у “Странствованіях” Василя Григоровича-Барського» висновкує: «Тіло “Странствованіях” відіграє ключову роль. По-перше, це офіційна спонuka початку мандрів-місії (удосконалення тіла через лікування хвороби). По-друге, тіло – засіб виконання місії (Василь Григорович-Барський переважно пішки долає величезні відстані). По-третє, саме тіло демонструє зміни, які відбуваються із мандрівником на його шляху до Святої Землі: тіло-як-таке перетворюється у тіло-у-ходінні. Ця зміна свідчить про переорієнтацію свідомості і системи цінностей, становлення Василя Григоровича-Барського як паломника нового типу, адже якщо спершу він не переймався релігіями, а храми його цікавлять переважно як об’єкти архітектурного мистецтва, то під час подорожі він навіть приймає чернечий постриг у Дамаску, щоправда, залишає світське ім’я» [33, с. 41].

Цікавими є спостереження ученої за тим, яких змін зазнало тіло В. Григоровича-Барського, а саме: тіло

простої людини, перетворюється в тіло паломника, тобто воно стає загартованим та пристосованим до усіляких негараздів, а отже й витривалим: *«Саме тіло переводить життя-як-свідчення Василя Григоровича-Барського у символічний вимір. Окрім власного, даного Богом фізичного тіла людини, він набуває символічне тіло паломника, яке маніфестує культурну значущість його місії та уможливорює її»* [33, с.43].

На потребі переосмислення життя та творчості В. Григоровича-Барського в ХХІ ст. наголосили автори статті «Василь Григорович Григорович-Барський: штрихи до портрета» Б. Білецький, А. Коцур.

Ведучи мову про автобіографіку, як специфічний вид літератури, К. Мазурик відзначає: *«“Мандри...” синтезують документ та фікцію, змінивши традиційні акценти паломницького жанру в бік суб’єктивізації оповіді, що характерно для автобіографічного жанру»* [31, с. 146].

Сучасні тенденції в літературознавстві ХХІ століття позначені якісно новим не лише прочитанням текстів класиків, а й пошуками оригінальних підходів до їх аналітичного осмислення. Нині визріла потреба сформуванню концептуального розуміння аналітичної моделі художнього тексту, котра презентуватиме «Мандри...» як цілісне, а головне – багатогранне та унікальне явище літератури.

Під аналітичною моделю художнього тексту твору літератури будемо розуміти результати системного аналітичного дослідження художнього тексту на рівні його форми та змісту, котрі презентують художній текст як поліфункціональну єдність.

Аналітичну модель осмислення твору літератури можна розглядати як авторський зразок аналізу твору

літератури. Нам імпонує думка Н. Хайруліної про те, що аналітична модель художнього тексту – це функціональна характеристика його структури та її внутрішніх протиріч [43, с. 44].

Цікавими є міркування Н. Астрахан щодо літературознавчого аналізу, який вона розглядає як процес аналітичного моделювання [1].

Сучасне багатоманіття видів аналізу твору допомагає літературознавцям удосконалювати та формулювати сутність аналітичної моделі художнього тексту твору літератури як універсальний зразок для вивчення його функціональних можливостей на рівні форми й змісту одночасно. Аналітична модель осмислення твору літератури – це результат багаторівневого, цілісного дослідження художнього твору з різних позицій та точок зору.

Аналітична модель твору дозволяє систематизувати усі можливі підходи до якісного вивчення тексту твору літератури, як структури.

Сучасне літературознавство помітно розширило систему підходів та урізноманітнило способи аналітичного вивчення творів художньої літератури. Аналітична модель включає низку аналітичних операцій, спрямованих на пізнання твору як художнього феномену: порівняння, зіставлення, узагальнення, синтез.

Погоджуємося з думкою Н. Астрахан про те, що *«Якщо твір є моделлю дійсності, згідно з принципом транзитивності, літературознавча модель є своєрідним поверненням літературного твору до дійсності. Аналіз художнього тексту відтворює структурність дійсності»* [1, с. 6]. Учена також наголошує на тому, що саме авторські інтрепретаційні моделі твору літератури відіграють важливу роль при переході від статистичної до динамічної моделі (інтерпретації). Слушною також є думка ученої щодо

сутності аналізу твору літератури: «...аналіз художнього тексту – як необхідна складова частина пізнання літературного твору, підґрунтя інтерпретації» [1, с.11].

Тож на сучасному етапі дослідження творів художньої літератури існує нагальна потреба систематизувати низку аналітичних операцій в межах одного художнього тексту з метою якісного та цілісного пізнання його функціональних можливостей.

Беручи конкретний текст твору художньої літератури, літературознавець здійснює аналітичних операцій, з метою виявлення його потенціалу як на рівні форми, так і на рівні змісту.

Аналітична модель у системі відображає результати комплексних аналітичних операцій з текстом одного твору на рівні його форми та змісту одночасно.

На нашу думку, саме паломницький твір В. Григоровича-Барського «Мандрі...» є унікальним з точки зору комплексного аналітичного дослідження, оскільки він вдало поєднує елементи таких жанрів: автобіографія, подорожній, географічний, архітектурний, побутово-етнографічний, портретний нариси; оповідання, новелу, етюд тощо [3], до цього переліку Т. Черкашина додала ще риси жанру щоденника, оскільки записи робилися по свіжих слідах із зазначенням у межах великих розділів хронологічних і географічних орієнтирів [41].

Тож художній текст «Мандрів...» В. Григоровича-Барського є зручним для формування аналітичної моделі, котра презентує нові якісні шляхи та способи осмислення твору літератури з сучасних позицій та тенденцій розвитку літературознавства, що нині набуває особливої актуальності.

1.2. Авторська концепція аналітичної моделі тексту твору літератури

У попередньому підрозділі нам вдалося сформулювати сутність такої категорії літературознавства, як «авторська модель тексту твору літератури».

Тож спробуємо презентувати алгоритм формування аналітичної моделі тексту «Мандрів...» В. Григоровича-Барського. Вказаний твір літератури є багаторівневим жанровим утворенням, а також відображає еволюцію поглядів автора та охоплює досить тривалий період зображення подій, дозволяє визначити геолокацію мандрів та з'ясувати специфіку геопоетичного простору; виявити особливості сприйняття автором *Чужого*; охарактеризувати практики повсякдення богопосвячених осіб, виявити унікальність авторської оповіді.

Усі вказані особливості «Мандрів...» В. Григоровича-Барського фактично визначають шляхи та способи вивчення художнього тексту з таких позицій:

- *геопоетики* (дослідження геотопосів, геопоетичних образів світу, геопоетичного простору, геопоетичного локусу, геопоетичного вектора);

- *імагології* (візія країн і народів в аналізованому творі, об'єктивна обумовленість – представлені у творі історичні, політичні, соціальні причини, суб'єктивні чинники – авторські враження, переживання й традиційні уявлення – культура, фольклор, релігія, міфологія. Образ Іншого в аналізованому творі: характеротворення персонажів-іноземців, представників іншомовної культури всередині

титульної культури тощо; висловлювання персонажів як відображення стереотипних уявлень про іншу культуру);

- *поетики повсякдення* (основні маркери епохи, практики буденного життя ченців, монахів, паломників, вірян, харчосмакові уподобання, аскеза побуту);

- *паломницький наратив* (тип нарації, техніка наративу);

- *самосвідомість автора та специфічні форми комунікації з реципієнтом.*

Отже, аналітична модель художнього тексту визначена у тих координатах аналітичного осмислення, які розширюють можливості вивчення тексту та закладають підвалини для його-інтерпретації з нових позицій та точок зору. Вважаємо за необхідне деталізувати принципи визначених підходів, котрі складають сутність аналітичної моделі художнього тексту.

На сучасному етапі дослідження творів літератури з точки зору геопоетики помітно актуалізувалося, адже геопоетика в останнє десятиріччя виокремилася як галузь літературознавства. Методологічну основу геопоетики складають надбання географії, психології, літературознавства. Предмет вивчення геопоетики є геотопоси художнього тексту, які є засобами організації його просторової структури. Окрім цього, дуже важливо виявити художні функції геотопосів у структурі тексту. Одна із функцій геотопосів – це сприяти художній цілісності тексту. Вагаємо, що важливо дослідити на яких саме геотопосах особливо була зосереджена увага автора, а також простежити

художню реалізацію геопоетичних візій Василя Григоровича-Барського.

Відзначимо, що література, так само як й інші типи дискурсу – кіно, медіа, театр є одним із елементів соціального конструювання, засобом розповсюдження стереотипів. Тож дискурс-аналіз є одним з основних методів імагології. У процесі такого аналізу основний акцент переносимо на спосіб формування образів *Іншого*, а також способи їх художньої трансляції у читацьку свідомість. У творі художньої літератури письменник презентує художню модель тієї чи тієї країни, уявлення про націю.

Тож технологія імагологічного аналізу дозволяє звернути увагу на комплекс об'єктивних суспільних причин, врахувати історичні умови написання твору.

З огляду на «Мандри...» В. Григоровича-Барського, то акцентуємо увагу на тому, що для людини епохи бароко специфічним було тогочасне світосприйняття – знайти за межами відомого й освоєного простору дивний світ, створений усемогутнім Богом, цілковито відмінний від того, до якого вони призвичаїлися. Зацікавленість іншими країнами, повсякденням представників інших націй пов'язана з особливим сприйняттям видимого світу палігрімами у XVIII ст.

Дослідження тексту «Мандрів...» з позицій поетики повсякдення дозволить визначити та систематизувати маркери епохи, а також допоможе реконструювати життя тогочасних людей, визначити повсякденний простір не лише паломників, монахів, ченців, а й світських людей. У межах поетики повсякдення розглянемо харчосмакові практики ченців, монахів, паломників, традиції частування паломників у різних країнах світу, спробуємо систематизувати художні

засоби, з допомогою яких автор моделював повсякденний простір персонажів твору літератури.

Під час аналізу «Мандрів...» В. Григоровича–Барського звертаємо увагу на такі прийоми та засоби осмислення художньої повсякденності:

- гра з часом (конструювання власних відліків часу, «розтягування» чи «зупинки» часу);
- лаконізм у моделюванні простору; акцент на деталях; зосередження уваги на сенсорних відчуттях; органічне переплетення реального з ірреальним;
- концентрація на тілесності;
- тяжіння до натуралістичності зображення;
- посилена увага до життя персонажа;
- автобіографічність, а отже і суб'єктивність;
- фрагментарне моделювання образів і ситуацій.

Цікавими, на нашу думку, можуть бути результати дослідження паломницького наративу у тексті «Мандрів...», адже це особливий тип нарації.

На думку П. Білоуса, розповідь у цьому творі *«... має здебільшого описово-інформаційний стиль, якому притаманні раціоналізована схематичність, логічна послідовність, схильність до універсалізації та вичерпаність у поданні повідомлень, насиченість різномірною інформацією. Ті довгі інформаційні ряди, обтяжені переліками, реєстрами, кількісними характеристиками, перемижовуються авторськими оцінками, роздумами, публіцистичними відступами»* [4].

Відзначимо, що паломник на духовно-інтелектуальному рівні веде оповідь у формі діалогу, який представлений у декількох вимірах: у духовному – осмислення релігії, біблійних текстів; у соціальному – науково-раціональне дослідження суспільного устрою

чужої країни й порівняння зі своєю батьківщиною; у культурному – прочанин порівнює мистецьку спадщину інших країн світу з образотворчими канонами своєї країни. У результаті цього паломник приходиться до нового розуміння картини світу та до необхідності поглибленого дослідження власної культури, соціальності та історії.

Зазвичай, паломник веде оповідь від першої особи й постійно звертається до свого уявного читача, проєктуючи на нього свої емоції та відчуття, передаючи йому сутність усього того, що він побачив. По суті в паломницькому творі автор прагне поділитися досвідом, передати власні спостереження за *Іншим*, тобто такий текст виконує пізнавально-навчальні функції, а наратор виступає в ролі навчителя своїх реципієнтів.

Паломницький текст був однією з форм соціальної комунікації наратора з уявним читачем у далеких краях під час мандрів. В. Григорович-Барський описував інші країни, міста, села, вказував на ті прикметні риси, котрі вирізняли ці географічні топи з-поміж інших, заохочував читача до мандрів, інструктував щодо можливих негараздів, які можуть траплятися під час подорожі, пропонував усілякі способи організації мандрівки тими країнами, в яких побував сам. Ось тому такий текст був реалістичним та достовірним джерелом інформації про *Іншого* та покликаний не лише вразити читача епохи Середньовіччя, а й пробудити інтерес та бажання пізнавати нові країни, випробувати себе, перевірити свої можливості.

З огляду на специфічну форму комунікації автора-оповідача з реципієнтом у паломницькому творі,

звернемо увагу на елементи самопрезентації наратора та його схильність до саморефлексії власного життя. Досліджуючи саморефлексію власного життя автора-оповідача, варто звернути увагу на те, як вона розкривається в процесі розгортання сюжету «Мандрів...». Сповідальний характер оповіді дозволить визначити щирість, відвертість її автора.

Адже саморефлексія власного життя – це особливий внутрішній самопізнавальний процес, під час якого людина розмірковує про себе, свої вчинки та життєві ситуації, з однією метою – зрозуміти себе, виявити свої слабкі та сильні сторони. Саморефлексія свідчить про бажання людини самовдосконалитися.

Спробуємо дослідити специфіку оповідної манери В. Григоровича-Барського та характер оповіді, з точки зору реклами та розглянемо екскурсійну складову вказаного тексту.

В. Григорович-Барський, переповідаючи історію своєї подорожі, звертався до читача із закликами до подібних мандрівок, котру він здійснив сам. Оскільки рекламний текст – це особливий вид мовного дискурсу, де відображена реальна дійсність, близькість до якої презентує сам автор та виражає своє прагнення максимально наблизити представлену реальність до читача, тож паломницький текст «Мандрів...» можна розглядати як проторекламне повідомлення адресоване паломникам XVIII ст.

Висновки до першого розділу

Отже, аналітичний огляд праць літературознавців показав, що сучасні тенденції в літературознавстві ХХІ століття позначені якісно новим не лише прочитанням текстів класиків, а й пошуками нових підходів до аналітичного осмислення їх форми та змісту. Тож на часі потреба сформуванню концептуального розуміння аналітичної моделі художнього тексту, котра презентуватиме «Мандри...» В. Григоровича-Барського, як цілісне, а головне – багатогранне та унікальне явище літератури.

На підставі низки аналітичних операцій з художнім текстом «Мандрів...» В. Григоровича-Барського був сформований та представлений алгоритм формування аналітичної моделі тексту. Враховано також й той факт, що вказаний твір літератури є багаторівневим жанровим утворенням, а також відображає еволюцію поглядів автора та охоплює досить тривалий період зображення подій, дозволяє визначити геолокацію мандрів та з'ясувати специфіку геопоетичного простору; виявити особливості сприйняття автором *Чужого*; охарактеризувати практики повсякдення богопосвячених осіб; дослідити специфіку авторської оповіді, розкрити особливості саморефлексії власного життя автора-оповідача та проаналізувати рекламу сладову оповіді.

Вважаємо, що аналітична модель художнього тексту «Мандрів...» В. Григоровича-Барського розкриє унікальну поліфункціональність вказаного твору літератури та сприятиме пізнанню його як художнього феномену.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІТИЧНОГО ОСМИСЛЕННЯ ТВОРУ ЛІТЕРАТУРИ

2.1. «Мандри...» В. Григоровича-Барського крізь призму геопоетики

Досліджуючи твір літератури з точки зору геопоетики, вважаємо, що літературознавцю необхідно звернути увагу на такі основні елементи цього різновиду поетики, а саме: геотопоси, геопоетичні образи, організацію геопоетичного простору, геопоетичного локусу, а також геопоетичний вектор, останній, на думку Олега Шаблія, є *«уявна лінія, образ спрямованої лінії, напряду від місця фіксованого у просторі перебування (осідку) автора (суб'єкта) поетичної візії до суб'єктивізованого об'єкта внутрішнього (авторського) споглядання»* [42, с.12]

Нам імпонує думка М. Влах про те, що *«Історично першою формою пізнання простору було мандрівництво, а його рушієм – цікавість до незнамого. Значення мандрівництва в освоєнні простору не зменшується впродовж історичного розвитку. Писемні пам'ятки мандрів є своєрідним геопросторовим образом кожної історичної епохи. Пізнати цей образ, зробити його засобом для вдосконалення дійсності – важлива місія мандрівної літератури»* [10, с. 71].

Серед населення Європи в епоху Середньовіччя розповсюдженими були практики паломництва, ходіння, peregrinacii. Історія літературних описів паломницьких подорожей, територіально пов'язаних зі

східнослов'янськими землями, починається, як уважають дослідники, із «Ходіння ігумена Данила».

Паломницькі ходіння як жанр презентував, по суті, складну діалектику літературних пошуків [5]. На думку П. Білоуса, видозмінюючись, жанр ходінь сягнув свого апогею й одночасно вичерпався у творі В. Григоровича-Барського «Мандрі по Святих місцях Сходу з 1724 по 1747 рр.».

У тексті «Мандрів...» є значна кількість геотопосів. Це італійські, польські, угорські, грецькі, єрусалимські та ін. Геотопоси – це географічні місця, відштовхуючись від яких, автор твору створює часопросторову багатовимірну матрицю, що є засобом організації просторової структури, точніше її образу [42].

Назви географічних місць та їх опис презентують досить щільну матрицю організації простору твору літератури. Шлях до Риму, який почали мандрівники зі Львова проходив через декілька країн. В. Григорович-Барський почав оповідь з детального опису місцевості, в якій він побував, а це була Угорщина містечко Кошице: *«Це місто прекрасне і неприступне: неприступне ж тому, що має дуже пильну сторожу: щойно ми наблизились до перших міських воріт, як зпитала нас сторожа: Хто ? Звідки ? Чого?»* [13, с. 22]. Не так просто виявилось потрапити до Кошице, адже охоронці передали патенти мандрівників на перевірку правителю міста. Це свідчить про обережність та пильність угорців до гостей. Далі автор деталізує маршрут просування містом, ацентуючи увагу на таких геолокаціях: міст, широкий рів під мостом, річка, чотири сторожі. Час перебування в місті Кошице чітко визначений –

півтора дня. За ці півтора дні В. Григоровичу-Барському вдалося дуже добре презентувати геообраз міста: *«Будинки всі кам'яні, одні вищі від інших, гарні, білі і чисті, багато з них із залізними ґратами на вікнах, деякі ж із залізними дверима, зовні пофарбованими. Вода посеред міста тече нешироким кам'яним руслом, біжить швидко і змиває всілякий бруд зі смітників і сморідних місць від кожного дому. Кожен дім і кожне подвір'я має свій колодязь муrowаний з каменю, і всяк зі свого черпає, скільки хоче, і нів кого не посить води. Костелів і кляшторів тут хоч і небагато, однак і ззовні, і всередині вони мають гарний вигляд, вежі або дзвіниці, що при кожному храмі стоять, також чудові, особливо Фарський собор, який у русів називався б головною або соборною церквою... Вулиці чисті, й грязюки на них зовсім немає, бо каменем вимощено їх навмисно косо, щоб дощ їх змивав і вода з них стікала у вже згаданий каменем вимощений потік, що біжить через місто»* [13, с. 23]. У такий спосіб автор формує геообраз містечка Кошице так, аби читач краще уявив місто та захотів у ньому побувати.

Учений Р. Лозинський, порівняв мандрі Т. Каплонського з мандрами В. Григоровича-Барського, акцентувавши увагу на відстаннях, які подолав мандрівник: *«З Києва до Львова В. Григорович-Барський відправився 20 липня 1723р. за маршрутом Київ – Острогоз – Почаїв – Броди – Львів. Зі Львова до Барі він вирушив 23 квітня 1724 р. й обрав маршрут через Угорщину: Львів – Самбір – Кошице – Буда – Відень – Венеція – Анкона – Лорето – Барі. До Барі вони з товаришем прибули 25 липня 1724 р., тобто через три місяці як вийшли зі Львова. Подолали близько*

2300км. Паломники з Руського воєводства, зокрема зі Львова, прямуючи через Угорщину, діставалися Барі й поверталися назад у середньому за шість місяців, тобто їм цілком вистачало теплого періоду року (квітень – жовтень)» [13, с. 332].

В. Григорович-Барський порівнює архітетурні споруди Кошице з тими, які він бачив у себе на батьківщині. Погоджуємося з думками В. Просалової, Я. Григошкіної про те, що «*освоєння автором географічних образів, нових локацій збагачує його особистий екзистенційний досвід, а у разі оволодіння чужими топосами, ландшафтами іншої країни – власну імагологію*» [36, с. 114].

Особливу увагу автор сконцентрував на кам'яній колоді, яка споруджена 1724 року. Вона тригранна, стоїть посеред міста, а на її вершині знаходяться янголи, поруч з ними, з каменню вирізблена, Пресвята Діва Богородиця. Ця локація посеред міста справила на подорожніх неймовірне враження, адже автор детально описав та підкреслив її величність. З описом колоди констрастує опис околиць міста, де знаходилися місця жорстких страт злочинців, валялися відтяти руки й ноги, а ще стояв неймовірний сморід.

Щодо геотопосів сільської місцевості Угорщини, то тут автор «Мандрів...» не вдавався до детальних описів, а просто перерахував їх, як звичані пункти зупинки на маршруті його подорожей. Єдине на чому він наголосив, що в селах проживають люди різних вір, підкреслив той факт, що всі вони дуже гостинні.

Тож, наратор паломницького твору презентував детальні описи тих геотопосів, котрі вразили,

насамперед, його, а також спонукали до роздумів, пробудили особливі відчуття.

Відстань до наступного великого міста Угорщини Мішкольце вимірюється незначними зупинками в містечках Сиксо та Арновець, між якими чітко зазначена відстань – «*дві довгі милі*» [13, с. 24], що свідчить про компактність розташування населених пунктів.

Кожного дня В. Григорович-Барський проходив по милі й щоразу потрпаяв до нових невеличких угорських селищ: Гест, Тард. Місто Єгер, до якого дістався оповідач, на його думку, не таке велике, як Кошице. Відзначив мандрівник і той факт, що в цьому місті майже немає кам'яних будинків, а виключно дерев'яні. У цьому місті він затримався лише на один день. Пройшовши знову милю, потрапив до міста Дендеш, котре знаходиться на півночі Угорщини. Оповідач звернув увагу на те, що місто не обгороджене муром. У цьому місті довелося просити милостині та затриматися на деякий час через потожню зливу. На шляху до міста Буди–мандрівник також побував у містечку Керепеш, де мав можливість отримати «славну милостиню» [13].

Ведучи мову про селища та невеличкі міста Угорщини, оповідач не акцентував особливо увагу на описах цих міст, а от опису міста Буди він відвів значне місце: «*Це місто розділене на дві частини: старий град, обнесений високим кам'яним муром, стоїть на одному березі ріки й називається Пешт; на другому ж березі стоїть на горі каштел, або новий замок, оточений ще міцнішим кам'яним муром, і називається він латинською та німецькими мовами – Буда, а слов'янською – Будим; нижче від нього, на*

рівному місці, є ринок, або базар, з торговими рядами, і є православна сербська церква, бо тут живе чимало сербів» [13, с. 26]. Саме серби прихистили В. Григоровича-Барського. Серед сербів він почував себе дуже добре й комфортно. Вони виявилися гостинними. У місті Буда оповідач вразив паром, який нагадував велетенський корабель. Місцеві мешканці щодня по кілька разів користувалися паромом, це звичний для них спосіб дістатися з однієї частини міста до іншої. Для оповідача він виявився чудним та незвичним, адже до цього моменту він не мав досвіду мандрувати таким транспортом.

Погоджуємося з думкою Т. Калитенко про те, що «... у паломницьких творах є своя міра руху» [19, с. 62]. Учена відзначила, що перетин кордонну в паломницьких творах був засобом конструювання множинного художнього простору: «Відтак і поняття кордону не є однорідним, а багатоплановим: 1) кордон між державами; 2) кордон між конфесіями; 3) кордон між духовним та фізичним/сакральним та профанним (розмитий, але присутній); 4) кордон між сакральними текстами та особистими враженнями» [19, с. 64]. Саме на перетині кордонів між державами оповідач узагальнював свої спостереження за поведінкою, звичками громадян країни, яку він залишав та порівнював їх з мешканцями тої держави, до якої він мандрував: «Покинувши Буду, не зустрічали ми вже ні гостинності, ні милості серед німецького люду, від природи немилосердного...» [13, с. 28].

Шлях до наступного міста – Відня пролягав через низку сіл та міст, які особливо нічим не вирізнялися. Тож автор не загострював увагу ані свою, ані читача

на цих населених пунктах. У самому Відні прочани пробули лише шість днів, а більшість часу зайняла дорога. Місто справило на подорожніх неабияке враження.

Наратор відзначив, що в місті зрідка траплялися дерев'яні будинки, а переважно кам'яні, котрі були збудовані чужоземними майстрами. Місцевіть від Відня й до наступних міст була вкрита горами. Вразили оповідача ті гори, які нависли так, ніби от-от упадуть. Не менш вражаючою виявилася для прочан висота гір: *«бачили ми тут і високі гори, що коли їх хто глянути на їхню вершину, то мало не падає капелюх із голови. І воістину порівняв би їх із вавилонською вежею, що після потопу була споруджена, але там я не був, а ці гори бачив і про них пишу»* [13, с. 32].

Автор детально фіксує відстані, які проходили щодня прочани, а це від 4 до 6 миль на день, адже долаючи таку відстань щодня, вони могли відновитися. Відстані між селами були значно меншими – до 2 миль. Відвідування міст відбувалося виключно за наявності певних патентів.

Йдучи тою чи іншою місцевістю, В.Григорович-Барський помічав наявність деяких природних копалин, як-от, наприклад, білого алебастру (природнього мінералу).

Ведучи оповідь про переміщення з однієї місцевості в іншу, оповідач використовував такі словесні конструкції: «німецька земля закінчується», «міряли шлях німецькими милями» та ін.

Геопоетичний простір «Мандрів...» в основному земний – це гори, річки, долини, озера. Прочани переважно мандрували в день або в ранці, а на вечір обов'язково шукали місце на нічліг. Проте, в такій

країні, як Італія їм доводилося через неймовірну спеку йти вночі. Переважно ночували прочани в монастирях, церквах, на млинах, у шпиталях, а інколи траплялися готелі. У деяких готелях прочанам навіть пропонували безкоштовно їжу, але це була розкіш, котра спостерігалася вкрай рідко.

В. Григорович-Барський, як оповідач, ретельно фіксував усі ті локації, які йому довелося побачити або навіть побувати там: «... коли проходив частиною італійської землі я бачив: 1. Великі виноградні лози, грубі, високо й широко розбуялі, посаджені біля інших великих лісових дерев. Отож лози ростуть і пнуться від одного до другого дерева, а далі чіпляються до третього, і так постають, наче ліси, щедро рясніючи гронами. 2. Жита й пшениці тут дуже мало, а іншого зерна зовсім не сіють, тільки багато турецької пшениці, яку прості люди в інших краях звать кияхами. Цю пшеницю використовують багато для чого: мелють борошно, одні варять кашу та печуть хліб з неї самої, інші для цього наполовину домішують борошно з іншого зерна. На городах крім капусти тут нічого не вирощують. Не знайдеш тут хліба з квашеного тіста, а все солодкий, як мед: нам давали його, як милостиню, та наїстися їм неможливл, хоч би скільки з'їв. 3. Сонце тут дуже пече, і тяжко йти подорожнім, бо спека рано починається і стоїть довго. Тому зерно сіють у землю двічі на рік і двічі збирають врожай. 4. Бачив я такі дерева: італські сосни, ялівець і смоківниці з плодами. Смокви так само ростуть, як і волоські горіхи, а листя як у винограду чи врай-дерева, тільки грубіше й жорсткіше» [13, с. 37]. Тож автор-оповідач подав досить розлогі інформативні описи місцевості, акцентуючи увагу реципієнтів не

лише на її загальних геопросторових характеристиках, а й на важливих сутнісних або визначальних для регіону практиках повсякдення.

Помічено, що в процесі подорожі оповідач відзначає те, що відстань у п'ятнадцять миль для прочанина не складала труднощів, адже щодня тіло гартувалося й навички довготривалої подорожі позначалися на подальшій якості фізичного здоров'я. У такий спосіб В. Григорович-Барський налаштовує читача на позитивне сприйняття подорожі та необхідність усвідомленої підготовки до мандрівки, адже у дорозі можуть траплятися усілякі ситуації.

Автор відзначав, що деякі подорожі були дуже важкими: «... не раз доводилося проходити ріки й потоки, які течуть поміж гір у море: вони й не глибокі, та бистрі, а дно вкрите дрібним камінням, і переходити їх було дуже важко» [13, с. 47].

В. Григорович-Барський ділився власним досвідом мандрів різними країнами, а це переважно були піші мандрівки. Він постійно використовував принцип порівняльної характеристики, наприклад, «...бо тут не так, як на Римській дорозі, що нею нам доводилося йти» [13, с. 47]. Оскільки подорож тривала вночі, то назви більшості населених пунктів прочани не знали.

Автор-оповідач відзначив той факт, що найскладнішими були подорожі в липні та серпні, адже через спеку він інколи по декілька днів не міг нічого писати. Відчувши на собі усі наслідки спеки, він радить читачеві: «...хай кожен поміркує на цим, хто бажає мандрувати влітку» [13, с. 48]. У такий спосіб автор демонструє свою небайдужість до інших та бажання застерігти від усіляких негараздів своїх

читачів, котрі в майбутньому, як і він, виявлять бажання подорожувати.

Усі великі міста В. Григорович-Барський описував з позицій таких населених пунктів – передмістя, околиця та ін. Це вказує на те, що він миттєво фіксував свої перші враження від міста, а вже по мірі свого наближення до його центра, він переакцентував увагу на визначні або ж вражаючі локації адміністративного центру: *«Сан-Мікеле місто прикметне тим, що тут є печера, яка не викопана, а сама утворилася у суцільній скелі. В ній колись жив диявол в образі змія»* [13, с. 48]. Описи міст автор урізномантнював з допомогою інтерпритацій різних міфів, легенд про міста, в яких йому довелося побувати. Враховуючи когнітивну компетенцію уявного читача, письменник подає текстові сигнали реципієнту, аби передати своє емоційне піднесення від того, що він сам побачив та від того, що його вразило.

Під час подорожі автор-оповідач звертає увагу на важливість патентів для паломників. Документи-свідчення (подорожні листи) засвідчували перебування палігрима в тому чи іншому місті. Паломник мав їх обов'язково підписати у духовної або світської особи того чи того міста, в якому йому довелося побувати. Ось тому у «Мандрах...» наскрізною ниткою через увесь твір проходить думка про важливість та збереження патентів піж час подорожей. Не завжди губернатори міст охоче підписували їх подорожньому, інколи доводилося чекати по декілька днів, а це той час, на який не розраховував паломник. Через це наратор, апелюючи до читача, наголошує на тому, що одразу по приході до того чи того населеного пункту потрібно

віддати патенти на підписи. Усе це свідчить про законнослухняність пілігрима та його турботу про безпечність подорожі для своїх читачів.

Під час мандрів Італією В. Григорович-Барський звернув увагу на особливі притулки для подорожніх, які називають «австерісами» [13, с. 61]. Це були такі готелі-трактири або ще нічні клуби, в яких подорожній міг відпочити та поїсти вареної їжі. Тут зазвичай люди розважалися.

Уважність автора до найдрібніших деталей того чи того міста сприяла формуванню в уяві читачів геобразу міста. Наприклад, наближаючись до міста Неаполь, він звернув увагу на охайність городів, виноградників. Описуючи місто, В. Григорович-Барський використовує такі характеристики: *«все споруджено дуже майстерно», «будинки тут майстерно збудовані»* [13, с. 61]. Готель у місті знаходився не в центрі, а на окраїні міста. Мова спілкування тут була латинь. Автор дуже добре презентував процес поселення до готелю святої Трійці, який був призначений для прочан. Організацією поселення займався священик, який детально розпитав звідки гість, чому він саме тут, а також переглянув патенти. Після чого гостю запропонували вечерю з трьох страв, а також ліжко, яке було застелене охайно.

Відзначив автор особливості називання готелів у Неаполі – «госпітале» та пояснив сутність такої назви: *«...це тому, що тут приймають гостей-подорожніх, а гостя звать «госпіте», звідси й походить назва «госпітале», тобто гостиниця de S.Trinita, що означає святої Трійці»* [13, с. 63].

Автор-оповідач щиро зізнався, що не може описати усієї краси міста Неаполь через те, що провів в ньому мало часу, адже поспішав до Риму. Описуючи місто, паломник використовує так просторові характеристики Неаполя: *«Довжина його більша, ніж ширина, отож Неаполь далеко розпростерся, на ... миль, і він щільно забудований»* [13, с. 63], а також В. Григорович-Барський детально презентує вулично-дорожню мережу міста, використовуючи таку класифікацію: *«...головні тягнуться через усе місто, вони досить широкі, так що три колісниці можуть розминуться; другі – середні, по боках від тих великих, і на них розминаються дві колісниці; треті проходять обіч других; четверті ж іще вужчі й призначені для пішоходів. Кожна вулиця має свою симетрію, інакше кажучи, скільки велика вулиця має поперечних вулиць, стільки ж і з другого, але так само і середні, і менші; всі вони вимощені великим чорним камінням, так гладенько, наче добрий тік»* [13, с. 64-65]. Автор-оповідач відзначає той факт, що вулиці Неаполя вночі дуже яскраві, бо вони освітлюються настінними ліхтарями, котрі запалює кожен при своєму дворі. Цей факт вразив мандрівника, адже на його батьківщині це була рідкість.

Тож описи В. Григоровичем-Барським Неаполя – це детальна презентація плану міста, яка призначення для читачів, аби ті у разі подорожі до цього міста мали

можливість зорієнтуватися у разі прибуття до міста. На нашу думку, такі описи міста можна розглядати як перші спроби формування ментальних карт, котрі засвідчують, що автор-паломник у процесі пізнання міста керувався не лише духовними практиками, а й соціальними: вказував на місця відпочинку, ночівлі, торгівлі тощо. Такі ментальні мапи міст передають велику палітру емоцій автора-оповідача: захопленість, подив, піднесення тощо.

Шлях від Неаполя до Риму пролягав через гори, сади, виноградники. Під час мандрівки до Риму автор-оповідач відзначив, що місцеві в основному працюють вночі, оскільки вдень дуже спекотно, тому вночі у цій місцевості було людно й не так страшно мандрувати. Більшість сіл подорожній оминав, аби швидше дійти до Риму, ось тому описи цих адміністративних пунктів практично відсутні. Місто Рим автор описав із зовні та з середини, у такий спосіб представив цілісний геообраз міста. У формуванні геообразу міста Рим переважають такі просторові характеристики: *«це місто прекрасне», «всередині місто вабить красою будівель»* [13, с. 72-73].

До наступного населеного пункту міста Флоренції автор-оповідач від Риму подолав відстань за одинадцять днів. Геообраз цього міста виявився неповноцінним, оскільки В. Григорович-Барський у ньому пробув лише один день. Так само побіжно автор описав натульні міста – Болонію, Ровіго. Усе це зумовлене тим, що паломник поспішав до Венеції, адже вже наближалася зима.

Тобто, на маршрут мандрівника суттєво впливали зміна погоди, клімату, адже саме вони не дозволили

йому сформувати повноцінний геобраз міст, в яких він побував.

До повноцінних геобразів міст у тексті «Мандрів...» В. Григоровича-Барського можна віднести такі міста – Венеція, Яффа, Єрусалим, Віфлієм.

Зміна погоди також суттєво впливала на мандрівку паломників морем. Такий вид подорожі був ще небезпечним, адже під час шторму корабель по декілька днів дрейфував. Тож передбачити терміни прибуття до запланованого міста паломництва було складно.

Окрім міст, сіл, в яких побували пілігрими, В. Григорович-Барський презентував читачеві острови. Одним з таких був острів Корфа в Греції: *«Бачили ми на тому острові багато чудових гір, долин, полів, посівів, сіл і оливкових гаїв, і дивувалися, як Бог насаджає нашу православну віру на благодатній, родючі та м'якій землі. Тут всі гори з м'яким ґрунтом, скопані та поорані, і засаджені всілякими корисними зіллями так чудово, хто на них дивиться, вони тішать зір; адже на гірських верхах тут мало каміння, бо воно сховане в надрах»* [13, с. 106-107].

Наступний острів Кефалінія в оповідача не викликав такого захоплення, як Корфа. Адже острів був дуже багатолюдний, а серед людей дуже мало милосердних. І хоча паломники прожили на ньому майже місяць, проте його геобраз є неповноцінним.

Це можна пояснити тим, що для оповідача-паломника рівень милосердя мешканців того чи того населеного пункту був визначальним. Адже позитивне ставлення місцевих мешканців, комфортні умови проживання викликали бажання презентувати населений пункт усебічно. Тож особистісно-емоційний критерій був одним із визначальних у формуванні повноцінного вербального геообразу острова.

А от острів Закінфа викликав захоплення в паломників, адже він не лише красивий, а й дуже багатий на родзинки та вино. Отже, у створенні геообразу цього острова оповідач віддав перевагу смаковим відчуттям та асоціаціям, а вже потім почав описувати церкви, пристань, фортеці, будівлі.

Відзначимо, що тривалість паломницької подорожі якісно позначалася на географічних описах ландшафтів. Якщо на початку подорожі автор-оповідач презентував дуже поверхові характеристики міст, сел, островів, то згодом з'являються доклані та конкретні вказівки на масштаби місцевості: «*Острів Кіпр великий: окружність його – сімсот п'ятдесят миль...*» [13, с. 149]

Максимально візуалізував автор-оповідач геообраз Афонської гори, до якої паломники дісталися 5 жовтня 1725 року: «*...велика й висока, і є на ній велике пустище і непрохідні ущелини й печери; сам вона довгаста, і монастирі стоять не взгорі, а внизу, понад море, деять зі східного боку і деять із західного. Ця гора з моря видається островом, бо вона з'єднана із землею вузьким прешийком, а море омиває її майже зусібіч. До моря повернуті її верх і чільний бік; вона вища від усіх інших тутешніх гір*» [13, с. 124]. У цьому описі сакрального географічного місця переважають

приблизні просторові характеристики. І лише з часом, проживши на горі більше ніж два місяці оповідач-паломник охарактеризував клімат, а також усілякі зміни, які відбувалися в природі гірського геопростору: «...зима тут люта, сніги великі. А біля моря сніг перетворюється на дощ, і мешканці зовсім не відчують холоду, хіба що коли віє північний вітер...» [13, с. 140].

Трьохрічний досвід мандрів дозволив паломнику використовувати порівняльні характеристики в описі міст. Так, наприклад, місто Солунь за обшири він порівнює з Римом, а от у місті Яффа він помітив що зовсім не має гостроверхих будинків, як в інших країнах.

Здивування викликали в автора-оповідача міста Ізраїлю. Він, наприклад, відзначив, що земля тут піскувата, майже не родить хліб і дуже мало винограду, а місцеві жителі не звикли до вина та інших хмільних напоїв. Від Яффи до Єрусалима прочани пройшли чимало сіл, в яких не було людей.

Описуючи шлях до Єрусалима, В. Григорович-Барський використовує чимало порівнянь, метафор і в такий спосіб моделює художній образ процесу подорожі: «І що ближче підходили до Єрусалима, то вище підіймалися в гори, одні переходили, а інші обминали. Був шлях наш покручений і схожий на повзучого змія. Тут не тільки пішим, а й вершиникам було дуже важко просуватися» [13, с. 160].

Максимально охудожнив автор-оповідач образ Мертвого моря, при цьому використав точні географічні координати аби передати його розміри: «Окружність його сімсот морських, тобто італійських миль» [13, с.194].

З картографічною точністю він описав більшість річок, серед яких такі: Йордан, Оронт та інші. Проте він зазначив, що *«Глибину і ширину річки точно описати неможливо, тому що в багатьох місцях вона розливається широко, але утворює мілководдя, а деінде глибока, проте вузька...»* [13, с. 304].

В. Григорович-Барський акцентував увагу реципієнта на деяких особливостях територіальних населених пунктів більшості країн Сходу. Він дуже добре відчував різницю між селом та містом, а також пояснив причини того, чому місто занепало або ж навпаки село розвинулося до масштабів міста: *«Віфлієм колись був містом, як про те свідчить Святе Письмо, але нині після багатьох розорень Єрусалиму, став схожий на село, тільки будинки тут усі кам'яні й досить гарні»* [13, с. 196]. У таких роздумах виявляється схильність автора-оповідача до геоурбаністичної аналітики. Наприклад, місто Ябруд він назвав великим селом, яке колись було чудовим містом, але з часом занепало. Виявився об'єктивним автор-оповідач й до краси деяких міст, в яких він побував. Ведучи мову про сирійське місто Халеб він відзначив: *«...місто уславлене і знамените, і найбільше в Сирії, воно переважає Дамаск багатством, кількістю мешканців і розмірами, але не своєю красою, і не водними потоками; воно не обведене муром, як інші великі міста...»* [13, с. 315]. А місто Ідліб він охарактеризував так: *«... і не місто, і не село, хоч більше схоже на місто, бо є тут великий ринок, і торги та собори відбуваються часто, і будинків тут чимало; місто це відоме й уславлене по всій Сирії тим, що тут виробляють мило, яке везуть в інші краї»* [13, с. 316]

Не оминув увагою В. Григорович-Барський опис гір. Особливо вразили автора-оповідача Синайська гора та низка гір, котрі розташовувалася поруч з нею: *«Послухай же про диво: вершина цієї гори – один суцільний камінь, на якому лежали святі моці і звідки їх забрали. О диво ! З Божої волі камінь той зійшов, як тісто, і постала з нього подоба жіночого тіла, у вбранні, і лежало воно, як мертве. На південь, неподалік від монастиря є одна невелика й невисока гора, названа Мойсеевою, бо на ній Мойсей пас овець»* [13, с. 263]. У цьому описі вигук «О диво !» передає особливе емоційне піднесення прочанина та його подив від усього того, що він побачив на горі.

Гірські краєвиди справили особливе враження на палігрума, який, попри хвору ногу, піднявся на вершини більшості гір. Не менш захоплюючим виявлося для автора-оповідача й сходження з гір.

Отже, аналіз тексту «Мандрів...» В. Григоровича-Барського з точки зору геопоетики дав можливість сформулювати засадничі принципи організації геопростору у вказаному творі:

- текст «Мандрів...» містить значну кількість геотопосів: італійських, польських, угорських, грецьких, єрусалимських та ін. Усі вони утворюють досить різноманітну часо-просторову багатовимірну матрицю твору;

- перетин кордону в паломницькому творі – це засіб конструювання множинного художнього простору, де поняття кордону є визначальним. Саме на перетині кордонів між державами оповідач узагальнював свої спостереження за поведінкою, звичками громадян країни, яку він залишав та

порівнював їх з мешканцями тої держави, до якої він мандрував;

- геопоетичний простір «Мандрів...» в основному земний – це гори, річки, долини, озера, моря. Прочани переважно мандрували в день або в ранці, а на вечір обов'язково шукали місце на нічліг;

- геообрази міст автор урізномантнює інтерпретаціями різних міфів, легенд про міста, в яких йому довелося побувати;

- у тексті «Мандрів...» В. Григоровича-Барського переважають неповноцінні геообрази міст. До неповноцінних геообразів міст зараховуємо ті, в яких автор побував лише добу й не зміг багатогранно описати той чи той населений пункт;

- в описі міст автор-оповідач використовує просторові характеристики, котрі вказують на ширину та довжину геолокації, детально презентує вулично-дорожню мережу міст, роз'яснює та пояснює маршрути, якими зручно пересуватися містом;

- у тексті «Мандрів...» є чимало описів місць просто неба, котрі слугували прочанам, як місця нічного перепочинку.

2.2. Імагологічний аспект «Мандрів...»

В. Григоровича-Барського

Слушною є думка Ю. Ковальчук про те, що *«Спостерігаючи незвичні реалії крізь етноцентричну призму та індивідуальну суб'єктивність, письменник здійснює співставлення Свого та Іншого й формує емоційні оцінки збігів та відмінностей двох світів»* [21, с. 52]. Такий спосіб мислення, на основі співставлення

Свого/Чужого, притаманний був прочанам, мандрівникам.

Відзначимо, що перша частина «Мандрів...» містить значну кількість порівняльних описів повсякденних практик мешканців різних країн світу. Від перших днів подорожі наратор звертає увагу на побут, звичаї, традиції, культуру спілкування, харчування мешканців різних країн світу. В. Григорович-Барський підкреслює щедрість, гостинність народів, серед яких йому доводилося жити. Він акцентував увагу читача на всьому тому, що було дивним, незвичним для подорожнього з іншого краю.

Автор-оповідач відзначив, наприклад, що по всіх угорських землях живуть дуже гостинні люди. Йому імпонувала щедрість сербів, які були приємно вражені звісткою про те, що їхніми землями мандрують прочани-русини. Серби гостинні, але дуже обережні щодо гостей. Вони уважно перевіряли всі патенти та розглядали подорожніх. Проте це не засмутило наратора, адже він з розумінням поставився до усіляких процедур перевірки, як безпекових заходів.

В. Григоровича-Барського в Італії вразило те, що там *«Не знайдеш тут хліба з квашеного тіста, а все солодкий, як мед: нам його давали, як милостиню, та наїстися їм неможливо, хоч би скільки з'їв»* [13, с. 37]. Письменник порівнює звичні традиції українців, пов'язані з виготовленням хліба, з італійськими й підкреслив той факт, що італійський хліб суттєво відрізняється від українського на смак. Він не використовує ніяких позитивних чи негативних оціночних суджень, а лише констатує про відмінність смакових властивостей хлібобулочних виробів. У

цьому виявляється толерантність наратора, який не вивищує *Свое*, применшуючи *Чуже*, а лише констатує факт.

Архітектура Відня особливо вразила мандрівника: *«Тут рідко трапляються дерев'яні будинки, а скрізь кам'яні, до того ж майстерно змуровані: адже тут немає абияких майстрів: якщо вони щось збудують, то треба дивуватися, особливо чужоземцеві»* [13, с. 31]. У цих оціночних роздумах відображена специфіка мислення людини епохи бароко, яка із особливим замилюванням сприймала *Чуже*.

У містечку Ріміні автора вразив один із звичаїв, який є нормою для місцевих готелів: роздягати гостей до гола та ретельно оглядати аби ті не занесли ніякої інфекції до готелю. Такий підхід видався мандрівним прочанам дуже дивним, але вони похвалили власників готелю за те, що ті дбають про здоров'я відвідувачів. Тобто, незвичність побаченого наратором отримала обґрунтоване схвалення та позитивну оцінку.

В. Григорович-Барський, як глибоко віруюча людина, не залишив поза увагою релігійні традиції інших народів. Тож, перебуваючи в головному римському шпиталі, оповідач відзначив, що римляни не постують, а тому він почував певний дискомфорт, бо страви, які пропонували на обід прочанам були дуже ситні. Йому було складно дотриматися «грецького уставу», але він проявив стриманість та поважне ставлення до традицій інших і не привернув ніякої зайвої уваги до себе господарів. Цей факт свідчить про високий рівень толерантності письменника та рівень його особистої культури. Вдячність та стриманість – основні риси, які продемонстрував В. Григорович-Барський перебуваючи у далеких чужих краях.

Помічено, що назви деяких підрозділів «Мандрів...» мають імагологічний акцент: «Про уславлене місто Рим, про тутешні звичаї», саме лексема «тутешні» локалізує увагу реципієнта на тому, що йтиметься про те, що стосується конкретної місцевості, акцентуватиметься увага на специфічності певного регіону. Унікальність міст, в яких побував прочанин В. Григорович-Барський відзначена ним з особливим пієтетом.

Неаполь підкорив письменника кількістю жіночих та чоловічих чернечих монастирів. Імпонувала наратору ширина вулиць Неаполя, на яких легко можуть розминутися дві-три колісниці. Описуючи неаполські дворики, він згадує рідні дворища та відзначає: «... тут мало таких дворів, де б було вільне місце, як це буває в руській землі, хіба що у вельможних осіб...» [13, с. 65]. А фруктові сади Неаполя нагадали йому про рідний край. Сад – це особливе місце та дуже важливий маркер мислення людини епохи Середньовіччя, адже його символіка, мотив постійно виринали у творах українських письменників XVIII ст. Окрім саду, В. Григорович-Барський захопився описами виноградників Неаполя, які, на його переконання, саджають зовсім не так, як в усій Італії. Те, що місто захопило В. Григоровича-Барського свідчать особливо піднесені описи краєвидів різних куточків цієї геолокації.

Досвід мандрів дозволив автору-оповідачу сформулювати власні уявлення щодо щедрості мешканців деяких міст.

Ось тому він був вражений красою міста Рим, але засмучений тим, що мешканці вказаного міста ненадто щедри на милостиню. Він помітив, що містяни геть байдужі до тих, хто просить милостиню. Проте він їх не засуджував, а навіть спробував вмотивувати таку поведінку тим, що у місті дуже багато прочан, тож мешканці Риму ставляться до них як до звичного явища повсякдення.

В. Григорович-Барський відзначив, що в місті величезна кількість готелів на різні смаки та гроші. Він відвідав місцеві ринки, але на жодному з них не давали милостині прочанам. А ще його здивував звичай римлян виносити через кожні двадцять п'ять років зі своїх храмів мощі святих і дозволяти їх цілувати усім віруючим. Тож у цьому місті оповідач надовго не затримався, бо все ж таки це місто для нього виявилось занадто дорогим. Його цікавила й приваблювала більше Флоренція, де він відчув специфічність мовлення місцевих жителів. В. Григорович-Барський акцентував увагу на тому, що *«тут у розмові добирають гарних слів, а в Римі чиста вимова»* [13, с. 85]. Поділився він своїми враженнями про хліб з каштанів, який, на його думку дуже смачний, але *«не тривкий»* [13, с. 85]. Смак цього хлібобулочного виробу йому не вдалося передати через порівняльні характеристики з якимось іншим національним пшеничним виробом. А от у Болонії хліб виявився найсмачнішим: *«Хліба кращого, ніж тут не має ніде...»* [13, с. 87]. Тож досвід мандрів, перебування в іншій країні, сформувавши в автора чіткі уявлення про особливості та відмінності регіональних харчових практик у межах однієї країни.

Він помітив також й те, що італійці, стільки разів сповідуються, скільки й причащаються, відзначивши, що так само це роблять німці. Автор-оповідач прагнув якомога краще представити релігійні традиції націй реципієнтові та сформуванати його уявлення про особливості віросповідання народів світу.

Наратор відзначив, що Венеція місто занадто дороге для мандрівника, але помітив, що там «...е чимало такого, чого немає в наших краях» [13, с. 94]. У такий спосіб письменник демонструє свою імагологічну позицію, тобто соціально-психологічний кут зору на *Чуже*, котре суттєво відрізняється від *Свого* (*нашого*).

Відзначимо, що Венеціанський маскарад оповідач спробував порівняти з українським ярмарком, на якому йому доводилося бувати не раз. Така подібність обох дійств пов'язана з кількістю учасників. Настрій людей, атмосфера свята спонукали наратора до спогадів про рідний край, він пережив низку позитивних емоцій, які реанімували пам'ять про *Своє*. Суттєва відмінність полягала лише в тому, що на Венеціанському маскараді можна було зустріти представників різних націй: французів, англійців

Письменник часто використовує таку словесну формулу: «*як у нас*», аби максимально презентувати реципієнтові все те, що він побачив в інших країнах світу. Так, наприклад, співоче місто Солунь нагадало йому рідний край, в якому жінки також багато співають під час польових робіт.

Отже, В. Григорович-Барський через дихтомію *Чуже* /*Своє* дуже добре презентував особливості італійських міст та вказав на їхню відмінність від тих, в яких він побував на батьківщині.

Наступне місто, яке вразило оповідача – це Яффа, подорожі до якого були обов'язковими у паломницьких маршрутах XVIII ст. Оповідач відмітив той факт, що погода у вересні у цих краях така, «...яка в Руській землі буває посеред літа» [13, с. 154]. Таке порівняння розкриває ще одну площину імагологічних позицій наратора, котра представлена в координатах позитивного, приємного *Чужого*. Бо описуючи клімат Яффи, В. Григорович-Барський втішений тим, що він нагадує йому про теплі рідні краї, адже оповідач дуже любив тепло та сонце.

У цьому місті увагу наратора привернула зухвала та груба поведінка ефіопів. Аби читач краще зрозумів ментальні особливості ефіопів, наратор спробував провести паралелі з циганами: *«Міг би я порівняти їх із фараонами чи, простіше кажучи, циганами, що від них у наших краях немає услідженого народу, але яке тут може бути порівняння? Цигани хоч обманюють, і крадуть, і чинять інші лихі діла, та коли щось у когось просять і приймають, тоді людськи дякують і бувають задоволені. А ці, безсоромні, багато разів просять і, багато разів узявши, не тільки не разу не подякують, а й обкрадають і грабують того хто їм щось дав, а наостанку, і це вже верх нелюдяності, ще й б'ють»* [13, с. 161-162].

Проте, у поведінці циган він вияв набагато більше позитиву, аніж в ефіопів. Оціночні судження автора-оповідача позначені негациями стосовно представників цієї нації та вказують на його особисте ставлення до них.

У такий спосіб автор формує гетерообраз *Чужого* аби реципієнт краще осмислив сутність того, що

довелося побачити оповідачу. Причому відзначимо, що автор дуже обережно порівнює ефіопів з циганами, віддаючи належне останнім. Що ж до ефіопів, то тут він демонструє своє дещо суб'єктивне ставлення до конкретного народу та представляє реципієнтові свою позицію.

У Єгипті увагу наратора привернули міські вулиці, які «...викладені камінням, як і в наших країнах, але найголовніше – заметені» [13, с. 236]. Тож оповідач не залишив поза увагою охайність цієї країни, котра помітно відрізняла її від тих, в яких йому довелося побувати. Багаторічні мандрі В. Григоровича-Барського дозволили йому переосмислити *Своє* через пізнання *Іншого*, а також пізнати релігійні практики різних народів, серед яких йому доводилося жити. Він відначав багато спільного та відмінного, наприклад, літургія, Лівані така сама була, як і в Римі.

На острові Патмос В. Григорович-Барський провів чи не найбільше часу. Тут він навчав учнів грецькій, латинській мовам. Тож своїми спостереженнями він детально поділився, використовуючи порівняльні характеристики щодо практик навчання та щодо того, як розраховувалися батьки за навчання своїх дітей з вчителем: «Трудився я з багатьма, й багатьох навчив читати й писати, але їхні безсовісні батьки не дали мені за те нічого, а ще й ганьбили мене, як хотіли. І хоч я й давав про це знати старшим, проте нічого не домігся: люди тут живуть як хочуть і нікому не коряться, бо турків у них над головою немає, а слухаються ігумена та управителя...» [13, с. 443].

У цьому фрагменті наратор робить акцент на лексемі «багатьом», тобто неозначеній кількості, а це свідчить, що він мав можливість сформулювати стійкі та

переконливі знання про специфіку поведінки представників тих чи тих націй.

З обуренням він констатує той факт, що люди «тут» живуть як хочуть. Детальніше спробуємо розібратися саме з категорією «тут», адже «тут» – це філософська категорія конкретизації місця. Вона виступає у бінарній опозиції з ще однією філософською категорією «там». Така система координат відображає спосіб мислення людини XVIII ст. та вказує на конкретне місце, про яке веде мову наратор.

Місто Єфес наштовхнуло його на смакові спогади про одну із традиційних в системі харчування українців страв – риб'ячий кав'яр. Греки також є поціновувачами солоної риб'ячої ікри, як і українці.

У третій частині «Мандрів...» В. Григорович-Барський також вдається до порівнянь релігійних обрядів, традицій, церковного чину в представників різних націй. Наприклад, описуючи церковний чин греків, він звертає увагу на те, як готується у них коливо, а головне – як ним поминають померлих: *«До святого, якого вшановують, мовлять: „В честь і пам'ять” і тут, відповівши, не поминають інших; проте церковник розносить коливо, і його беруть мовлячи: «Того молитвами, Христе Боже, спаси душі наші», і їдять його, а тоді підносять Богородичну частку й читають подячну молитву. Дивно, що такого доброго звичаю немає в Росії...»* [13, с. 515]. Тобто, в греків це особлива ритуальна страва, яку вживають разом з подячною молитвою, на відмінну від слов'ян.

Помічено, що Чуже наратор сприймає досить стримано. Він постійно намагається віднайти подібні риси в різних зразках культурної спадщини тої чи тої

нації. Саме *Інакшість* наштовхує його на роздуми про *Своє*, котре він згадує з приємністю та особливою любов'ю. Наприклад, Іверський (грузинський) монастир наратор порівнює з іншими монастирями Печерською лаврою, відзначаючи переваги одного та іншого: «*Окружність усього монастиря, як я сам виміряв, не дуже велика, лише двісті п'ятдесят сажнів, набагато менша від Лаври; проте тут більше келій, бо їх міцно й гарно збудовано в три й чотири яруси одні на одних ... в ньому є мармурові колони та чудові вікна; прикрашений він свічниками, світильниками та іншими чудовими оздобами ліпше, аніж Лавра ...*» [13, с. 532]. Він підкреслює, що в Іверському монастирі усе зроблено так само гарно, як і в Лаврі. Помітив наратор, що ченці монастирі ретельніше зберігають мощі святих, ніж у Лаврі. Акцентує увагу оповідач й на тому, що ченці Іверського монастиря дуже щедрі, усі свята проходять пишно, бо вони люблять їх святкувати. Він висновкує: «*Церковний, як і мирський чин тут подібний до лаврського, хоч є й відмінності, найістотніші поміж якими такі: тут проігумени та соборні мають звичай і волюють носити ошатнішу одіж, аніж у Лаврі; середні та підлегли ченці живуть вільніше, ніж у Лаврі, й не мають такого страху; на відмінну від Лаври, тут не всі на службі Божій та в трапезній носять клобуки, а лише монастирські начальники й крилошани, тут, як і в інших монастирях, призначають економа, а не підкеконома, як у Лаврі...*» [13, с. 550]. Такого типу порівняння дозволяють читачеві краще зрозуміти *Чуже*, а також допомагають виокремити важливі моменти сприйняття *Чужого* через *Своє*.

У третій частині «Мандрів...» В. Григорович-Барський описував зміни, котрі відбулися в монастирях на горі Афон від часу його першого перебування в цій місцевості. Усі зміни, які він зафіксував, не були на краще, а це помітно засмутило наратора. Його вразив занепад більшості монастирів. Тож він сфокусував свою художню нарацію на констатації всього того, що він побачив через двадцять років. Тематичне поле твору третьої частини не будується навколо зустрічі *Своєї* та *Іншої* культур.

Помічено, що автор-оповідач, перебуваючи вдруге на горі Афон, не акцентував увагу на порівняльних характеристиках та не так активно мислив у системі координат *Чуже / Своє*. На нашу думку, причин цього є кілька:

- з часом (а це понад двадцять років) активність уваги до Чужого помітно знизилася;
- давав знати про себе вік письменника, втома, хворобливість ноги;
- колосальна часова віддаленість від рідного краю послабила в пам'яті наратора інформацію про певні особливості *Свого*.

Інакшість стала звичним фактом двадцятип'ятирічного перебування В. Григоровича-Барського по різних країнах світу.

Отже, імагологічний аналіз тексту «Мандрів...» В. Григоровича-Барського дав можливість виявити особливості авторської художньої нарації у системі бінарної опозиції *Своє/Чуже* та визначити періодичність звернення автора до порівнянь.

Автор-оповідач «Мандрів...» не просто герой-мандрівник, а він репрезентант чужої культури, який щедро увиразнював свою культуру. У тексті помітно

змінюється принцип фіксації побаченого наратором від початку подорожі до її завершення: від детальних та скрупульозних описів на початку мандрів, до поверхових фіксацій лише деяких важливих фактів побаченого в інших країнах. Тут дається взнаки й той факт, що В. Григорович-Барський, повертаючись в Україну, повторно побував у більшості країн. Ось тому письменник під кінець мандрів не акцентував увагу на тому, що побачив раніше й описав на початку твору. Він навіть не спробував віднайти якісь зміни за двадцять років, окрім тих, які трапилися в монастирях на горі Афон.

Помічено, що описи церковного чину більше тяжіють до порівняльних характеристик, аніж описи побуту, звичаїв та традицій тих чи тих народів. Це пояснюється тим, що В. Григорович-Барський, як людина віруюча, добре знався на церковному чині, організації життя ченців у монастирях, релігійній службі. Частота та періодичність звернень автора до бінарної опозиції *Чуже/Своє* цілком відповідає способу мислення людини епохи бароко, котра Інакшість сприймала, як щось унікальне, дивовижне при цьому не применшувала значущості *Свого*.

Наратора подорожніх записок «Мандри...» характеризує ще й те, що він продемонстрував високий рівень культури, толерантності, стриманості до всього *Чужого*. Письменник дуже вдало презентував власний досвід мандрів та відобразив тогочасну реальність світу. Усе, що він бачив у далеких краях викликало в нього замилювання. Він описував усе побачене піднесено та натхненно.

2.3. Поетика повсякдення богопосвячених осіб

Детально описав буденне життя ченців І. Крип'якевич, звернувши увагу на їхню повсякденну їжу, види господарської діяльності

Практики повсякдення богопосвячених осіб (ченців, монахів) були предметом досліджень у працях: Р. Берест, І. Дмитрів, Ю. Стецик, Т. Кузнець

Вивчення особливостей художньої інтерпретації образу монаха в українській літературі останнім часом усе більше зацікавлює літературознавців, адже цей аспект є дуже пізнавальним, бо постать монаха викликала та продовжує викликати неабиякий інтерес.

У своїй статті «Образ богопосвяченої особи в українській поезії міжвоєнного періоду ХХ століття» І. Дмитрів відзначила: *«Образ ченця в українській поезії міжвоєнного двадцятиліття наскрізно символічний. В умовах, коли зовсім знецінювалося людське життя, коли відбувалася жахлива дезорієнтація моральних вартостей, зумовлена воєнними лихоліттями, поети звертаються до образу богопосвяченої людини, образу, який є своєрідною антитезою до типової, найчастіше арелігійної людини початку ХХ століття»* [15].

Слушною є думка дослідниці стосовно того, що до образів богопосвячених осіб письменники звертаються саме в періоди знецінення людського життя, руйнації моральних цінностей.

Отже, моделювання художнього образу ченця для письменника – це своєрідний шлях до порятунку

власної душі, можливість відсторонитися від буремних перепитій у сучасному йому суспільстві. Як відомо, інститут чернецтва на територіях Русі-України був створений одночасно з прийняттям християнства. Саме чернецтво стало уособленням вищих християнських цінностей, ось тому в давньоруській літературі образ ченця асоціюється з скарбницею чистоти, мученика, праведника, трудівника. Як відомо, серед численних аскетичних вимог і правил, обов'язком кожного ченця було щоденне читання книг, отримуваних у монастирській бібліотеці від ченця-бібліотекаря, а це означало, що мешканці обителі були високоосвічені, обізнаними. У 30-х роках XVIII ст. образ ченця усебічно був презентований в паломницькій літературі. До кращих зразків цієї літератури належить твір українського письменника В. Григоровича-Барського «Мандри по Святих місцях Сходу 1723–1747 рр.», який був об'єктом дослідження з різних позицій та точок зору, але художня інтерпретація образу ченця в цьому творі залишалася поза увагою літературознавців.

У жовтні 1725 року паломник прибув на гору Афон, до якої мріяв потрапити вже давно. Одним із перших він відвідав болгарський монастир «Зограф». Мальовничим і затишним видався

В. Григоровичу-Барському «Зограф»: *«Він стоїть недалеко від моря, між горами і пустоцем, на місці високому і чудовому»* [13]. Перші враження були позитивними.

Мандрівника привабив цей монастир не тільки своїм місцем розташування, а ще тим, що поряд з обителю було джерело цілющої води. Усередині монастир теж був затишним, келії світлі та просторі.

Відзначив подорожній й те, що церква при монастирі чудово оздоблена. Увагу паломника привернули дві ікони Георгія: «...одну привезено морем, а другу намальовано на полотні ще до спорудження церкви. Цей образ зветься Зограф, тобто Іконописець, від чого й монастир, поставлений на його честь, носить назву Зограф» [13]

У цьому монастирі оповідач пробув лише два дні. До монастиря «Зограф» потрапити було не так просто. Вхід до нього охороняв чернець-воротар, котрий уважно оглянув подорожнього й дозволив йому увійти до монастиря, оскільки його одяг був схожий на одяг святогорського ченця. Але перед тим як впустити прочанина до монастиря, чернець-воротар спитав дозволу ігумена. Ігумен виявився дуже гостинним і запросив прочанина до трапезної, де його нагодували вареною чечевицею із сиром, дали шматок хліба й кучоль вина. Мандрівник-оповідач відзначив, що в цьому монастирі ченці на утренью вставали опівночі й служили за бажанням. На початку дня кожен чернець виходив на призначений послух. Не оминув увагою паломник й спосіб організації харчування ченців, котрі їли всього двічі на день. Жили в цьому монастирі переважно болгари.

Отже, в автора-оповідача після відвідувань першого монастиря «Зограф» залишилося приємне враження, він відчув прихильне ставлення ченців до прочанина, отримав можливість зсередини збагнути життя болгарських ченців. Після монастиря «Зограф» автор-оповідач помандрував до другого сербського монастиря «Хіландар», котрий його вразив так, що він аж «зачудувався». Мандрівник помітив, що в цьому монастирі церква знаходиться на високому

мармуровому фундаменті, а тому до неї потрібно підніматися сходами. Відзначив оповідач й те, що ікони та розписи на стінах церкви сербського монастиря дуже подібні до тих, які він бачив у болгарському монастирі «Зограф». Він також відчув справжню привітність ченців, їхню гостинність, повагу до паломника. Ченців у сербському монастирі було небагато тому, що більшість з них розбіглася під час пожежі в монастирі. І хоча їх було мало, але в монастирі було охайно й затишно. Щодо способу життя ченців, то мандрівник відзначив, що вони займаються «рукоцеслами», тобто виготовляють хрести та ложки. З продажу цих речей й живуть, оскільки прожити на горі Афон дуже важко, адже тут зовсім немає м'якої землі, щоб сіяти зерно або вирощувати виноград.

Отже, письменник акцентує увагу на працелюбності ченців, гостинності та привітності. Розкішним виявився, для ока паломника, монастир «Ватопед», в якому ченці навіть мали свій велетенський корабель та млин. Мандрівник відзначив, що ченці у в ньому живуть розкішно, мають вдосталь їжі. А ось зовсім убогим видався авторіві-оповідачеві наступний монастир «Філофей».

Убогість його виявилася в тому, що церква в ньому збудована дуже просто, вона не вразила паломника іконостасом. Ченці працюють багато на землі, вирощують свою городину, котру потім самі ж і споживають. Окрім цього, ченці вудять рибу, частину якої продають. Тобто, автор-оповідач відзначив, що не всі оглянуті ним монастирі мають однакові умови існування. У деяких монастирях панує чернеча розкіш, а деякі схильні до убогості та помірності. У болгарському монастирі особливе враження справила

бібліотека, де було чимало цікавих та цінних християнських книг.

Оповідач відзначив, що в цьому монастирі болгарські ченці не бідують. Викликав подив у мандрівника монастир «Симопетра», оскільки він дуже дивно й незвично збудований. Монастир «Симопетра», збудований на кам'янистому пагорбі, а келії тут розміщені в п'ять ярусів, ось тому монастир дуже високий і нагадує суцільну колону. Ченці цього монастиря також мають свій корабель, сіті, вудять рибу, збирають у лісі ягоди. У цілому їхнє життя видалося паломнику тихим та розмірним. Він також відзначив, що вони не бідують, мають усього вдосталь. Проте найбільшу увагу оповідач приділив саме руському монастирю «Святого Пантелеймона», де ченці зустріли його з любов'ю та з повагою поставилися до його бажання побувати на горі Афон. Спосіб життя ченців у цьому монастирі йому нагадував устрій ченців болгарського монастиря. Проте мандрівник відзначив, що ченці в монастирі Пантелеймона живуть дуже убого: *«В нашій бо землі ченці в монастирях, як святі в раю, живуть, у повно-му достатку й спокої, ні про що не дбаючи, тільки про своє спасіння, бо мають села і підданих, які роблять усе необхідне для монастирів»* [13].

У монастирі Пантелеймона ченці працюють і вдень, і вночі тому, що їм доводиться платити великі податки туркам за те, щоб вони не вигнали їх з гори Афон. Ченці копають землю, доглядають за виноградом, вирощують пшеницю.

Отже, ченці цього монастиря неймовірно працелюбні й дбайливі. Спостерігаючи за їхнім життям, мандрівник зробив висновок про те, що не

таке вже тут у них і райське життя. Щодо харчування ченців у цьому монастирі, то оповідач охарактеризував його так: «...*харчуються вони, як можуть*» [13]. Така характеристика свідчить про постійну скруту та суттєві нестатки мешканців монастиря. Споглядаючи за таким життям ченців, мандрівник перейнявся організацією їхнього життя, а тому вирішив затриматися в них на декілька днів, щоб хоч якось їм допомогти. За чотири місяці проживання в монастирі «Святого Пантелеймона» автор-оповідач детально вивчив спосіб організації життя ченців. Він мав можливість придивитися краще до них, а тому й детально описав зовнішній вигляд ченців: «...*одягнуті у вбрання з чорної вовни; смиренно опустили очі, вони кланяються один одному, і мило цілються, тихі і лагідні, небагатослівні, хіба що коли дуже треба, тоді мовлять слово з ласкою й сумиром*» [13]. У цій характеристиці привертає увагу розважливий та спокійний тип поведінки ченців.

Вони займаються торгівлею, продаючи власноруч вирізьблені з дерева хрести, форми для проскурів, ложки, чотки, сандалі, ножі. Усе це свідчить про те, що ченці гарні та вправні майстри, які добре знаються на різних видах ремесел. Вони працьовиті та дбайливі. Щодо організації життя ченців у монастирі «Святого Пантелеймона», то мандрівник відзначив те, що ченці тримають усяку свійську худобу, але вся вона виключно чоловічої статті. Уважно й детально автор-оповідач презентував устрій життя ченців монастиря «Святого Пантелеймона», адже він поставив собі за мету – вдосконалити себе у чернечому послуху. Особливу увагу паломник на те, як відбувається в монастирі процес випікання хлібу

ченцями. Це дійство виконується у такий спосіб: *«...седмичний пресвітер виходить з фіміамом до змішаного тіста і, належно покадивши, читає Благословен Бог наш, Трисвятоє, й по Отче наш, а також тропар і кондак храму. Тоді священник читає молитву, яка буває на всеношній, при благословенні п'яти хлібів, і благословляє тісто, рукою своєю хрестоподібно. Потім братія робить хліб. Хліби тут малі, тому що кожному на трапезу окремо дають по одному, і малу мисочку вареної страви»* [13, с. 139].

Отже, з цього опису стає зрозуміло, що ченці тяжіють до колективної та злагодженої праці. Вони в усьому дотримуються помірності та мінімалізму. Важливі процеси та способи організації побуту в ченців освячуються. Після першого разу перебування на горі Афон та знайомства з життям ченців у слов'янських монастирях мандрівник шкодував, що життя богопосвячених людей дуже скрутне через податки, котрі вони сплачують туркам.

Ченці змушені жити на горі Афон в умовах жорсткої економії, а інколи їм доводилося поступатися милосердним ставленням до убогих та хворих, яким вони могли дати прихисток тільки на деякий час, бо за кожного з них мали платити високі податки турецькій владі. Через вісімнадцять років, а саме у 1744 році, мандрівник Василь Григорович-Барський знову повернувся на гору Афон і вже більш детально описав східнослов'янські монастирі та життя в них ченців. Так, мандрівник відзначив, що болгарські ченці дуже прості, вони щирі, люб'язні. Та найбільше уваги оповідач приділив саме руському монастирю «Святого Пантелеїмона», де він зупинявся на початку своїх мандрів. Характеризуючи життя ченців монастиря

«Святого Пантелеймона», мандрівник стверджує, що живуть вони: *«повздержливим і праведним життям і мешкають у скитах, розкиданих у горах, і живуть зі своєї праці вбого та злиденно; до них усіма зневажених, я відчував жаль і співчуття, тому що лиси мають нору, а птахи – гнізда свої, тільки руси не мають, де прихилити голову»* [13, с. 624].

Окрім презентації життя ченців та свого ставлення до них, В. Григорович-Барський описав архітектурну споруду монастиря, вказавши, що він має чотирикутну форму, але стіни *«...його не всі однакові, тому що він довше тягнеться з півночі на південь»* [13]. Оповідач відзначив, що ченці монастиря «Святого Пантелеймона» продовжують дуже багато працювати, а з результатів своєї праці вони живуть. Ченці вудять рибу, збирають оливи в садах, а також мають непоганий фруктовий сад. Помітив він й те, що ченці дуже дбайливі та заощадливі, вони підтримують свій монастир у належному стані, турбуються проте, щоб він не руйнувався.

Усе в цьому монастирі, констатує мандрівник, «ветхе і вбоге». Із сумом повідомляє оповідач про те, що у бібліотеці монастиря «Святого Пантелеймона» майже не залишилося слов'янських книг.

Отже, через майже двадцять років у монастирі «Святого Пантелеймона» життя ченців не покращилося, а навпаки згасло. Кількість ченців зменшилася з тридцяти до десятка. У 1735 році цей монастир ченці-руси залишили, а натомість його зайняли грецькі ченці. Перебуваючи у монастирі «Ксиропотам», котрий належить болгарам, В. Григорович-Барський дізнався про те, що там зберігаються стародавні рукописні книги, а також

важливі хрисовули. Проте отці-болгари не захотіли нічого показувати подорожньому. Вони поводили себе дуже дивно. Ченці спочатку обіцяли мандрівникові усе показати, але через деякий час змінили своє рішення, обмежившись лише частуванням гостя. Це означало, що ченці дуже обережно ставляться до своїх святинь, а тому не охоче прагнуть їх комусь показувати. Паломника вразила скутість та підозрілість мешканців монастиря. Він був засмучений через те, що богопосвячені люди втратили довіру до паломників. У монастирі «Григоріу», куди мандрівник відправився далі, вже майже не було сербів, а були лише ченці-греки. За вісімнадцять років монастир помітно занепав. У ньому мешкало лише п'ятеро ченців, які дуже переймалися тим, що через великі борги туркам, вони не можуть підтримувати свою обитель у належному стані. З кожним роком кількість ченців цього монастиря змінювалася, бо деякі приходили і перебували тут тимчасово, а потім знову залишали монастир.

Серед них було чимало таких, котрі не відзначалися добродієністю, а тому їх зазвичай випроводжували, забороняючи приходити до обителі. З цього приводу письменник розмірковував так: *«Але, як я вже писав про мешканців Лаври, так само і в інших святогорських монастирях, і великих, і малих, є люди чудові й добродієсні, є підступні та зловмисні, і є середні поміж ними. Та це й недивно. Якщо серед дванадцяти апостолів, що їх зібрав сам Христос, знайшовся один лукавий чоловік, тим паче серед п'ятдесяти або ста ченців можуть виявитися двоє або троє злих»* [13, с. 668].

Отже, з цього роздуму стає зрозуміло, що серед богопосвячених людей, на жаль, трапляються й такі, яких треба остерігатися. В. Григорович-Барський визнав, що з усіх монастирів саме монастир «Григоріу» заслуговує на схвалення, але через своє зубожіння він викликав у подорожнього розпач. Для того, щоб якось вижити ченці розходилися селами та містами просити милостиню. Ченці цього монастиря виявилися дуже щирими та відкритими. Вони радо зустрічали подорожнього. Монастир «Григоріу» виявився дуже затишним, хоча за розмірами порівняно з іншими монастирями він був невеликий. У наступному монастирі «Діонисат» ченці виявилися не такими привітними та гостинними. Вони поселили мандрівника в убогому готелі, дали дуже жорстку постіль. Три дні перебував В. Григорович-Барський у цьому монастирі й не почув ні від кого жодного доброго слова. Ніхто з ченців не поцікавився тим, що він робить в монастирі, звідки прийшов, що малює чи перемальовує.

Така байдужість неймовірно вразила письменника, адже за всі роки його мандрів він уперше відчув на собі таке неприязне ставлення до людини, котре не було притаманне богопосвяченій братії.

Окрім того, ченці абсолютно ігнорували прохання мандрівника показати йому хрисуви, книгозбірню. Вони вдавали, що зайняті або ж не розуміють, що він від них хоче. І тільки постійні благання подорожнього все-таки змусили їх показати усе те, що цікавило його та заслуговувало на увагу. Але через недбальство ченців майже всі рукописи книгозбірні були поточені червами, вкриті багаторічною пилюкою. І це неймовірно засмутило подорожнього мандрівника,

адже він навіть не міг уявити, що мешканці обители так занепали важливі та унікальні для цього місця цінності.

У книгозбірні В. Григорович-Барський знайшов чимало цікавих фактів про перших фундаторів цього монастиря, які дбали про його добробут. Рукописи ще раз підтвердили, що монастир «Діонисат» був заснований як обитель добра та міцної віри. Не менші розчарування у подорожнього викликав болгарський монастир «Святого Павла», котрий так само як і «Діонисат» за двадцять років неймовірно зубожів. Ченців болгар тут майже не було. Книгозбірня зі слов'янськими книгами була розпродана. З розповідей ченців мандрівник дізнався, що на монастир напали розбійники, котрі знищили скит, а також пограбували обитель. Через це більшість ченців болгар вимушені були залишити монастир. Згодом монастир зайняли греки, котрі стали викорінювати усе, що було пов'язане з болгарською традицією.

Між чернечою братією також панувала у цьому монастирі незгода на час прибуття сюди мандрівника.

Отже, В. Григорович-Барський, залишаючи монастир «Святого Павла», дійшов такого висновку, що не тільки через великі турецькі податки занепадають на горі Афон монастирі, а декою мірою до цього причетні не порядні ченці. Він відзначив, що найбільшою проблемою святогірських монастирів є незгода між ченцями, яка призводить до того, що вони масово залишають монастирі. Ченці, котрі ходять просити милостиню для своїх монастирів, не повертаються назад, а зібрані гроші залишають собі. Ті ж ченці, котрі й залишалися тимчасово в стінах монастирів, жили в них своїм коштом і не бажали

відшкодувати бодай хоч якісь кошти для загального добробуту монастиря. Помітив він й те, що ченці не охоче займалися ремеслами та садівництвом, котрі раніше приносили непогані прибутки монастирям. Усе це свідчило про занепад інституту чернецтва у святогірських монастирях.

У монастирі «Ксеноф» автор-оповідач став свідком того, як ченці займаються самолікуванням з допомогою лікувальної води. Навесні ченці приходять до джерела з цілющою водою, котрою вони лікують переважно органи травлення. Розмірковуючи над унікальними властивостями цієї води, паломник шкодував, що поза межами монастиря «Ксеноф» про цю чудодійну воду ніхто нічого не знає. Її лікувальні властивості могли б принести користь монастиреві, адже чимало заможних християн охоче приїхали б до монастиря на лікування і залишити тут чималі гроші.

Неабияке захоплення в мандрівника викликав монастир «Ксиропотам», поблизу якого в лісах живе п'ятнадцять безмовних скитників. Ченці цього монастиря чітко дотримувалися уставу. На час приїзду до монастиря автора-оповідача тут мешкало лише тридцять ченців. Як виявилось, решта розійшлася по різних місцевостях збирати милостиню аби сплатити туркам відповідну суму податку. При монастирі «Ксиропот» була непогана бібліотека, але доступ до неї виявився закритим для паломника. Ченці неохоче туди пускали паломників. Деякі ченці розповіли, що більшість книг вони друкували власноруч.

У «Мандрах по Святих місцях Сходу...» В. Григорович-Барський описав повноцінну картину життя та організації побуту ченців декількох десятків монастирів на горі Афон. Життя ченців святогірських

монастирів чітко визначене у часопросторових координатах – двадцять років.

Автор-оповідач художньо презентував побут, спосіб організації життя ченців, а також безмовних скитників. Саме образи безмовних скитників привертали найбільшу увагу паломників, адже ці люди демонстрували віруючим силу духу. У способах описів життя ченців можна відзначити помітну еволюцію самого автора-оповідача, котрий від простих констатацій на початку по-дорожі перейшов до глибоких роздумів щодо майбутнього монастирів, організації життя ченців, осмислення значення святогірських монастирів у цілому вже наприкінці своїх мандрів. Особливо тішило паломника те, що за двадцять років жоден з монастирів не розорився і не припинив своє існування.

І це, на думку автора-оповідача, усе завдяки богопосвяченим людям.

Художньо моделюючи образ ченців святогірських монастирів, Василь Григорович-Барський намагався максимально об'єктивно презентувати способи життя богопосвяченої братії. Він виявився уважним до перебігу життя ченців, до того, як вони організували свій побут.

Письменник дуже вдало описав процеси самовдосконалення ченців, акцентував увагу реципієнта на тому, що богопосвячене життя організоване так, щоб довести особу, яка прямує шляхом досконалості, до утвердження переконання істинності віри. Богопосвячене життя в монастиря регламентоване та унормоване. Автор-оповідач акцентує увагу на тому, що чернеча спільнота – це чітко організований колектив, де кожен виконує свої

обов'язки, працює для загального добра. Він також показав, що життя ченців проходить у постійних турботах: з чого платити податки, як нагодувати та прихистити тих, хто в цьому має потребу, як забезпечити належне функціонування монастиря. У «Мандрах по Святих місцях Сходу...» автор великою заслугою ченців вбачав їхнє заняття рукоеслами. Змушений письменник визнати той факт, що монастир не завжди був прихистком від життєвих негараздів. З прикрістю письменник писав про те, що за монастирськими мурами траплялися непорядні ченці, котрі зазіхали на деякі фінансові накопичення чернечої братії та вчиняли крадіжки. Такі ченці незрідка самі втікали з монастирів, бо добре знали, що монастирський устав передбачає суворе покарання за крадіжку.

Попри такі неприємні моменти, В. Григорович-Барський демонструє у творі загальну тенденцію мирян до богопосвячених людей – вони є ідеалом духовної досконалості.

Лексема «гроші» та пов'язані з нею дії постійно згадуються у паломницькому творі В. Григоровича-Барського «Мандри» Мандруючи різними країнами, автор-оповідач не міг обійтися без грошей, котрі йому доводилося здобувати шляхом прохання милостині. В. Григорович-Барський акцентував увагу читача на розмірі милостині у різних країнах, відзначивши щедрість угорців, сербів. А ось німці були дещо стриманими у розмірі милостині, що дало йому підстави зробити такий висновок: «...цей люд не надто милосердний» [13, с. 28].

Розповідаючи про австрійське містечко Маріяцель, В. Григорович-Барський повідомляє, що там корчмарі

відмовлялися брати угорські та польські гроші, а лише золоті червінці. Це свідчить про те, що в іноземному товарообігу перевага надавалася дороговартісним золотим монетам.

Перед тим, як перетнути кордон і відправитися до Італії, паломники здійснили обмін валют, отримавши венеціанські монети. Перебуваючи у Венеції, автор-оповідач помітив, що там усе коштує дорого, а милостиню випросити просто неможливо: *«У Венеції дужеважко прохарчуватися, надто ж убогому: за ту ціну, що в нашому краю можна жити три або ж чотири дні, тут і одного дня не проживеш»* [13, с. 91].

Усе це вказує на те, що прочанин дуже добре орієнтувався у рівні життя людей та знав особливості добробуту земляків, а тому міг легко порівняти його з рівнем життя гомадян інших держав.

Мандруючи до Риму, паломники знову здійснили обмін валют умісті Феррару: *«Тут ми поміняли венеціанські монети на папськіз податком»* [13, с. 41]. У Болонї довелося римські монети зновуміняти на венеціанські. Тобто, на території Італії кожне місто мало свою валюту, а тому прочани під час довготривалої подорожі цією країноюдобре орієнтувалися у валютному індексі, котрий був індикаторомекономічного добробуту того чи того міста. Із захопленням розповідає автор-оповідач про місто Ровіго, котре нагадувало йому один великий ярмарок. Це місто велетенський торгівельний паб.

На власні очі В. Григорович-Барський мав можливість спостерігати за тим, як і що люди продають та купують. Цікавим етой факт, що прочани, аби заробити гроші, продавали сушені ягоди, котрі їм давали на милостиню. Тобто, в умовах

виживання паломникам доводилося займатися дрібною торгівлею. Згадав В. Григорович-Барський і про те, що на горі Афон є місце під назвою Карія, де *«...збудовано комори для купців, котрі приїздять сюди продавати всякі потрібні речі»* [13, с. 138]. Проте, що ченці займалися активно торгівлею свідчить такий факт: *«...хрести, форми для проскури, ложки, чотки, парамони, підкапи, сандалі, гарніножі та всякі інші речі, зроблені своїми руками, з цього вони й живуть»* [13, с. 138]. А тим ченцям, котрі не мають чого продати, то їм, повідомляє автор-оповідач, живеться дуже скромно.

Отже, ченцям доводилося освоювати підприємницьку справу з метою заробітку грошей на прожиття в монастирі. Ченці не нехтували цією справою, адже зароблені гроші були для них лише засобом для життя. Щодо Єгипту, то В. Григорович-Барський повідомляє про те, що тут можна дуже швидко розбагатіти оскільки є чимало срібла. Особливо добре можуть тут заробити ті майстри, котрі схильні до якогось ремесла. Усі ремісники платять митний та торгівельний податок, що свідчить про їхню законослухняність. Детально розповів письменник і про сутність такого виду податку, як гарач, на Кіпрі: *«Гарач турецьке слово: це найголовніший і обов'язковий податок, встановлений турецькою владою для християні гебреїв від самого початку завоювання. Його сплачують усі з дитячих літ і до смерті чи до глибокої старості»* [13, с. 426]. Цей податок не платять жінки, і ті чоловіки, котрі зрікаються своєї віри. У такий спосіб турецька влада примушувала визнавати її. Ця форма примусу викликала у автора-оповідача сльози, оскільки йому

довелося побачити чимало убогих, котрі відреклися своєї віри. Відзначив В. Григорович-Барський й те, що існує багато інших турецьких податків, котрі збираються без будь-яких свідоцтв і записів. Свідоцтво видається тільки тоді, коли людина сплатить податок. У таке свідоцтво записується її прикмети (портретна характеристика), ставиться печатка. Форму свідоцтва щороку міняють аби їх власник не міг користуватися ним декілька разів. Такий гарач на території Кіпру заплатив паломник В. Григорович-Барський.

Тож, автор детально описав досить сувору систему оподаткування, котра існувала у XVIII ст. на завойованих турками землях. Він не залишився байдужим до такої форми податків через те, що йому особисто довелося бути учасником цієї суворої системи оподаткування. Мандруючи монастирями Афону, В. Григорович-Барський переконався, що й в цих місцях велике значення мають гроші. Так, розповідаючи про монастирський чин, він відмітив, що ті, хто хоче жити монастирським життям, не приймаючи постригу, то вони сплачують скейофілакові в загальну скарбницю сто або двісті левів і живуть тут усе життя. Розмір плати залежить від віку людини: *«З молоді людини беруть більше, тому що сподіваються, що їй судилося довге життя, а зі старого беруть менше; так само менше грошей беруть із самотньої людини»* [13, с. 499].

У такий спосіб монастирі мали можливість заробити гроші для сплати податків. Привертає увагу розповідь В. Григоровича-Барського про Святу гору Афону ще й тим, що келії там купували усі ті, хто жив на відлюддівід монастиря. Отже, навіть келії були

предметом купівлі «до кінця свого життя або на час послідовної зміни трьох осіб, тому що етакий звичай на Святій Горі» [13, с. 482].

Спостерігаючи за життям у деяких монастирях Афону, оповідач відзначив недбалість монахів, котрі могли б мати непогані прибутки, від продажу цілющої води для багатих християн. Натомість вони обрали життя за рахунок милостині. Таким чином, паломник демонструє підприємницькі здібності, схильність до організації заробітку.

Отже, ставлення до грошей у паломників XVIII ст. було виключно, як до засобу існування, адже їм потрібно було купувати їжу, одяг та й просо переміщуватися з одного міста в інше. Автор-оповідач постійно вів мову про необхідність мати гроші під час подорожі. Прочанин виявився дуже уважним до способів збагачення у різних куточках світу, а також добре обізнаним у деяких валютних операціях. В. Григорович-Барський не залишився байдужим до сплати різноманітних податків (індикт, гарач), а тому досить детально описав їх у своєму творі.

Відзначимо, що В. Григорович-Барський вперше в українській літературі XVIII ст. усебічно представив практики повсякдення богоспосвячених людей: ченців, відьоників, скитників. Він описав спосіб організації повсякденного життя монастирів, лавр, у яких йому довелося побувати.

Письменник акцентував увагу на тому, що життя ченців у монастирі чітко регламентоване та унормоване, а чернеча спільнота – це добре організований колектив, де кожен виконує свої обов'язки, працює для загального добра. Він вказав також і на те, що у деяких чернечих спільнотах панує

несправедливий розподіл благ, а представники чернечої верхівки інколи вдаються до привласнення милостині, яка мала б йти на потреби монастиря.

Тож В. Григорович-Барський дуже об'єктивно показав повсякдення монастирів бкз прикрас та перебільшень. Цим він дещо розвінчав сформований у XVIII ст. ідеалізований образ життя ченців монастиря.

2.4. Особливості густативного образу трапези у «Мандрах...» В. Григоровича-Барського

На думку Д. Сироїд, *«Очевидно, що слідів трапезування варто шукати лише в тих агіографічних текстах, де описано побут святого чи цілої християнської (наприклад чернечої) спільноти»* [38, с. 124]. Погоджуємося з думкою ученої щодо стриманості описів страв та процесів їх споживання богопосвячених людей: *«Загалом такі вказівки мають стриманий інформативний характер, мов строге правило, звичайно вміщаються в одне речення, а то і у два-три слова. Описів якихось надзвичайних трапез, страв і їхнього приготування у життях годі шукати»* [38, с. 124].

У тексті «Мандрів...» В. Григоровича-Барського дуже добре представлено побут чернечої спільноти низки монастирів, церков, храмів, лавр, а також детально описані процеси споживання їжі монахами, котрі вони називали трапезою. Існує ціла теорія чернечого харчування, де важливе значення відіграє почуття міри, бо *«... потреба їжі – ознака людськості, бо й у христології одним із виявів людської природи Христа є його голод»* [38, с. 130].

Трапеза – це процес спільного споживання їжі ченцями монастиря. Тож спробуємо дослідити те, як В. Григорович-Барський презентував цей процес, перебуваючи в різних монастирях світу та визначимо сутність створеного автором густативного образу трапези як процесу. При цьому звернемо увагу на те, як представленні практики харчування ченців, на чому саме акцентував увагу автор-оповідач, як описував процеси трапезування.

Уперше про трапезу згадується під час перебування автора-оповідача в одному з львівських монастирів. Трапеза відбулася вранці, а вже після неї В. Григорович-Барський разом зі своїм товаришем Юстином пішли до настоятеля аби той благословив їх в дорогу. Автор-оповідач не описав, що саме вони їли під час цієї трапези, а лише вказав на час доби, коли вона відбулася. У містечку Жовкви в одному із храмів, прочани мали трапезу після служби Божої.

У місті Маріяцель у місцевому кляшторному соборі були навіть трапезні ворота, до яких прочани могли підійти й отримати якусь їжу. Автор-оповідач вказав на те, що їм дали якогось м'яса, але прочани не стали його їсти, бо саме тоді був Петрів піст. З прикрістю відзначив В. Григорович-Барський те, що бенедиктинці не дали ніякого питва.

Отже, перші згадки трапези, на яку потрапили палігріми детально не описані, а відомості про неї насили суто констатативний характер.

Пишною та вишуканою виявилася трапеза при церкві святої Трійці у м. Неаполь. В. Григорович-Барський описав її так: *«Звичайно тут подають три страви: або м'ясні, або пісні, залежно від часу: під час м'ясопусту подають кашу з зерна, м'ясо варене або*

печене і виноград; проте в п'ятницю, суботу чи в інші дні посту дають кашу або городину з олією, а також по двоє яєць кожному, шматок чудового пармезанського сиру і гроно винограду, якщо влітку, а взимку – які-небудь інші плоди; у великий піст усе подають з олією, та ще повний бокал вина» [13, с. 62].

На Синайській горі В. Григоровичу-Барському вдалося відвідати обитель Святих Безсрібників, де ченці харчуються плодами фруктових дерев та кущів – яблуками, грушами, сливами, виноградом. А всі потрібні харчі раз у рік їм привозять з Єгипту. Їдять мешканці обителі лише раз на день. На великі християнські свята можуть дозволити собі з'їсти сушеної риби, яку їм привозять з Червоного моря. Найбільше автора-оповідача вразило те, що ченці не вживають церковного вина, а замість нього за обідом випивають трохи горілки з фініків, з останніх вони ще виготовляють оцет. Така стриманість у їжі не могла залишити В. Григоровича-Барського байдужим, адже попри власний аскетизм у їжі, він все ж таки мав схильність отримувати насолоду від споживання страв.

На особливу увагу заслуговують трапези в різних монастирях Святої гори Афон. Так, у монастирі Зограф ранкова трапеза відбувалася в трапезній і складалася з вареної сочевиці, сиру, хліба та вина. В. Григорович-Барський свою насиченість їжею відзначив так: *«найвся до схочу»* [13, с. 124]. Після полудня була друга трапеза, а оскільки це була неділя, то під час полудневої трапези проводилася служба. Зміст полудневої трапези автор-оповідач не описав. Вказав на те, що, зазвичай, у цьому монастирі є три трапези, але на вечірню йдуть не всі. Вечірня трапеза відбувалася в сухом'ятку. Вино на трапаезу подавали

у такі дні тижня – вівторок, четвер, субота і неділя, а решта днів – воду.

У монастирі Ватопед мандрівника вразила трапезна, бо була вона всередині вся розписана, столи з білого мрамору. Щодо того, що їли в цьому монастирі під час трапези монахи, то автор залишив поза увагою. Про трапезну в монастирі Григорію автор-оповідач повідомив те, що вона дуже мала з дерев'яними столами.

Відзначив В. Григорович-Барський, що в одному з монастирів Єрусалима під час трапези прочанам дали каву у великих чашках. Що ж до страв, якими тут частували пілігримів, то автор-оповідач зазначив лише те, що по суботам тут їжа була краща, аніж у буденні дні. У монастирі святого Сави прочан, які приходили несподівно частували сухою їжею та вином. Суха їжа складалася з хліба та оливок. В. Григорович-Барський помітив те, що в трапезній цього монастиря *«...і старий, і молодий, крім священника, можуть сідати, дн загодно, чи вище, чи нижче, бо їжа для всіх одна й однаково всім подається, кожному окремо»* [13, с. 191].

Характеризуючи трапези в різних монастирях гори Афон, автор використовує такі означення: «суха», «скромна», «щедра», «розкішна». Усі вони вказують на її розміри, якісний склад, простоту, звичаєвість тощо.

У монастирі Святого Якова, котрий відвідав В. Григорович-Барський у Триполі, трапезна знаходилася не в одному приміщенні з монастирем, а окремо. У цій трапезній не дотримувалися чернечого чину, а їли хто, де хотів. Це, звичайно, порушувало усталену традицію трапези в монастирях, а тому викликало в автора-оповідача подив. Він також

відзначив, що трапеза тут була дуже скромна – подавали лише хліб. Через невелику кількість монахів та прочан їжу в цьому монастирі майже не готували. А от в наступному монастирі Канубин усі монахи вже їли разом, а головне, що мовчки та побожно. Автор-оповідач зауважив, що мирян монахи цього монастиря за один стіл не запрошують, але для нього зробили виключення. Він відзначив, що їхня трапеза складався з двох варених страв та третьої невариної, як правило, то був сир. Під час трапези монахи пили вино, котре обов'язково розвидили водою. Сам процес трапезування В. Григоровичу-Барському сподобався, бо він відповідав усім принципам монашого чину.

Про трапезні решти монастирів гори Афон автор-оповідач нічого не згадував. Очевидно, що вони не викликали в нього ніяких емоцій та не закарбувалися в пам'яті чимось особливим. Він згадав лише про трапезну лаври святого Афанасія, зазначивши, що старі та німецькі монахи не ходять до неї на трапезу, а їжу їм приносять молодші монахи до їхніх келій. Зазвичай, це та їжа, котра залишається від спільної трапези. Нічого особливого їм не готують. Ще відзначив автор-оповідач, що в цій лаврі є куховарня та пекарня.

Щодо трапези відлюдників у скитах Святої гори, то В. Григорович-Барський зафіксував наступне: *«У понеділок, вівторок, середу й п'ятницю, наслідуючи життя святого Іоанна-Предтечі, вони їдять сухі харчі один раз на день, усі крім старих та німецьких; у четвер їдять, дехто один раз, із олією, а інші й без олії; в суботу ж, неділю та в Господні свята буває дозвіл вживати рибу, олію та вино, інколи – лише олію, і зовсім рідко дозволяють вживати сир»* [13, с. 487].

Отже, описана трапеза відлюдників відповідає усім традиціями монашого чину. Такий режим харування вказує на стриманність та помірність цих вірян, а їхній принцип харчування викликав у автора-оповідача захоплення.

Описуючи монастирський чин лаври Афанасія, В. Григорович-Барський акцентував особливу увагу на процесі приготування та випікання хліба. Він відзначив те, що щодня монахи готують до п'ятсот велетенських хлібин, більшу частину їх вони роздають прочанам. А решту трапезар складає в комору. Саме трапезар нагладає за процесом випікання хліба. Адже тих, хто не працює або якимось ухилиється від цієї процедури він карає. Покарання – це відмова у хлібі. Щодня в лаврі готують одну варену страву, а інколи дві. Дві готують у таких випадках – на свято Афанасія та тоді, коли вмираючий «відказує братії особливу милостиню на поминальний обід, а бо в останній день великого запусу, в сирну неділю. Щонеділі він варить для братії горох із олією, у віторок – боби, у четвер – кулешик, і те саме в суботу; в інші дні він нічого не варить: такий звичай існує на всій Святій Горі. Трапезар подає монахам варну страву в олов'яних мисках, а от сухі страви, наприклад, сир на дерев'яних дошках. Відзначив автор-оповідач й той факт, що трапезар *«Коли слід, подає сир і кулешик, або куркут, те, що українською мовою називається затіркою з борошна, й також півокавина; в інші дні, тобто в понеділок, середу й п'ятницю, подають суху страву: оливки та хліб. У великий піст вино та олію дозволяють вживати лише в суботу й неділю; в усі інші дні, протягом усієї чотиридесятниці подається лише суха їжа, їдять лише один раз і всі сходяться на*

спільну трапезу. Так само завжди буває в недільні та святкові дні. В усі інші дні протягом усього року в будні лише псалтирник та інші церковники йдуть у трапезній в заведений час, а всі інші – коли хто хоче. У трапезну ходять двічі на день, крім великого посту, коли під час обіду дають вино, того дня ходять і ввечорі, а коли на обід не дають вина, то ввечорі до трапезної не йдуть» [13, с. 501-502]

Отже, цей детальний опис процесу трапези презентував багатогранно густативний образ монашої трапези, де чітко й суворо усе регламентовано. Автор-оповідач не вдавався до презентації смакових характеристик приготовлених страв, а лише проконстатував меню щоденної трапези та вказав на деякі виключення з правил, які стосуються особливих днів у житті монастиря. Відзначимо, що в класифікації страв трапези є вказівка на щоденну та святкову, варену та суху (за способом приготування), групову та індивідуальну. Серед страв, які складають щоденний реціон трапези обов'язковим був хліб, а також оливкова олія, вино, а ще монахи споживали велику кількість страв з різних бобових, котрі наснаженні білком і дуже поживні.

Розповідаючи про процес трапезування в лаврі Афанасія, В. Григорович-Барський, в окремому розділі «Про порядок заведений у трапезній», детально описав цей процес. Відзначимо, що автор-оповідач звернув увагу на якість приготовлених страв, етапи споживання (перші та другі), спосіб приготування (варені та сухі), на порядок розміщення монахів за столами. Так, за перший стіл сідає ігумен, за другий сідають усі проігумени, за третій – седмичний з усіма ієромонахами, за четвертий – ченці та уславлені

старці, за п'ятий – ієродьякони та всі інші ченці, а також миряни-послушники.

Про завершення трапези сповіщає седмичний, який дзвонить у дзвінок. У великий піст трапезна з понеділка до вівторка зачинена. А після вечірньої трапезар роздає по одному паксимаду (сухарь), у середу буває спільна трапеза, під час якої подається узвар з черешень або смокви та хліб. Від середи до суботи у великий піст під час трапези подається виключно суха їжа, а в суботу та неділю – варена. Увесь процес трапезування відбувається з читання Святого Письма, зазвичай читають лише окремі глави з Євангелія.

Відзначив автор-оповідач і той факт, що трапезна Іверського монастиря помітно відрізнялася від трапезної лаври Афанасія. Ця відмінність стосувалася столів, які були тут менші за розмірами та їх кількість була не така значна. А ще вразили прочанина в цій трапезній дере'яні столи на пересувних ніжках. У цьому монастирі не всі ходять до спільної трапезної, а лише за бажанням. Трапеза відбувається двічі на день й обов'язково благословляється. В. Григорович-Барський не описав меню трапези, а лише відзначив, що страви поживні.

Під час відвідувань монастирів гори Афон автор-оповідач відзначив несправедливий розподіл їжі під час трапези між монахами. Він помітив, що в деяких монастирях керівництво вимагає від кухарів готувати їм ліпші страви, аніж для решти ченців. Окрім цього, монастирське начальство влаштовувало собі святкові банкети, а для решти монахів призначалися гірькі та солоні оливки, трохи хліба.

Такий несправедливий розподіл їжі під час трапези суттєво порушував її основний принцип – рівність усіх ченців монастиря під час спільного споживання їжі. Значною мірою прочанина це обурило, адже він не очікував такого від віруючих людей.

Отже, В. Григорович-Барський у «Мандрах...» детально описав процес трапезування, презентував усі нюанси та тонкощі споживання монахами їжі, підкреслив усілякі регламентації та порядки, яких дотримуються монахи під час трапези. Трапеза представлена як особливе дійство під час якого ченці дотримуються помірності, мовчки споживають їжу, а у великий піст відбуваються читання. Письменник-паломник звернув увагу на трапезу як ритуал, трапезу як щоденний процес, а також святкову трапезу, вказавши на відмінності та специфіку її організації.

Він відзначив, що меню трапези щоденної було одноманітним. Основу раціону монахів складали хлібобулочні вироби, оливкова олія, бобові, значна кількість вина. Автор-оповідач залишив поза увагою якісні характеристики приготовлених монахами страв, очевидно, що цей аспект мало цікавив прочанина. Відсутні у тексті «Мандрів...» також описи насолоди від споживання їжі.

Описуючи трапезу, автор-оповідач звертає увагу на стан приготування страв – варені та сухі. Варена складалася з відварених бобів, а от до змісту сухої входив хліб та оливки. Це був стандартний раціон майже у всіх монастирях. В окремі дні монахи споживали вино або в чистому вигляді, або розведене водою.

Цей алкогольний напій вони дуже любили, а тому в дні його споживання кількість тих, хто приходив на спільну трапезу збільшувалася.

Характеризуючи процес трапези в різних монастирях гори Афон, автор-оповідач використовує такі означення: «скромна», «щедра», «розкішна». Усі вони вказують на багатство, різноманіття або стриманість меню трапези.

Помічено, що з особливим захопленням В. Григорович-Барський описав трапезу відлюдників у скитах Святої гори. Ці люди їли раз на день, демонструючи свою стриманість у їжі. Саме такий принцип споживання їжі був дуже близький паломнику та відповідав принципам людини епохи Середньовіччя.

В. Григорович-Барський презентував не лише процес трапезування, а й місце, де відбувалася трапеза монахів, а також порядок споживання їжі та розміщення ченців за столами, звертав увагу на якість столів, за якими вони їли, дотримання чину споживання їжі.

Під його пильним оком опинилися приміщення трапезних, організація столу трапезерем, порядок споживання їжі. Усі описані автором деталі процесу трапезування монахів дозволили максимально візуалізувати цей важливий процес богопосвячених людей.

Окрім цього, В. Григорович-Барський дуже вдало порівняв практики харчування в різних монастирях світу, відзначивши спільне та відмінне. Він не зупинявся на описі смакових характеристик страв, а здебільшого акцентував увагу на різноманітності страв, їх кількості, способах приготування.

Трапеза у «Мандрах...» В. Григоровича-Барського представлена як один із процесів повсякденного життя богопосвячених людей. Автор-оповідач досить стримано описав усі відтінки смаків тих страв, котрі входили до меню, вказав лише на деякі якісні характеристики приготування їх. Уся його увага була сфокусована навколо самого обряду спільного споживання їжі ченцями монастирів.

Висновки до другого розділу

Отже, низка аналітичних операцій, котрі були застосовані до художнього тексту «Мандрів...» В. Григоровича-Барського допомогли виявити поліфункціональність вказаного твору, а також сформувані думку про те, що паломницький твір на рівні форми та змісту, як багаторівневе жанрове утворення, має чітку структуру.

Описи різноманітних населених пунктів, маршрутів переміщення прочан, презентація *Чужих* краєвидів, звичаїв та традицій інших народів, а також презентація практик повсякдення богопосвячених людей, процеси спільного споживання трапези – усе це органічно та вдало вписано у форму паломницького твору.

Власний життєпис автора-прочанина займає у розвитку сюжету «Мандрів...» другорядне значення. А от першочергове місце в паломницькому творі належить відтворенню емоцій, які наснажують сам сюжет, урізноманітнюють констативні оповіді.

Оскільки часопростір «Мандрів...» охоплює майже двадцять п'ять років, то читач мав можливість спостерігати за тим, як відбувалася еволюція світогляду автора твору, які зміни трапилися в його осмисленні світу, як він це відтворив з допомогою художнього слова.

Відзначимо, що технологія імагологічного аналізу дозволила звернути увагу на комплекс об'єктивних суспільних причин, котрі вплинули на особливості розгортання сюжету «Мандрів...».

Художній текст «Мандрів...» В. Григоровича-Барського дуже добре презентував специфіку світосприйняття людини епохи Середньовіччя – знайти за межами відомого й освоєного простору дивний світ, створений усемогутнім Богом, цілковито відмінний від того, до якого вони призвичаїлися.

Аналізований текст «Мандрів...» на рівні форми відображає гру письменника з часом (конструювання власних відліків часу, «розтягування» чи «зупинки» часу), а також лаконізм у моделюванні простору, помітний акцент на художніх деталях, зосередження уваги на сенсорних відчуттях; органічне переплетення реального з ірреальним.

РОЗДІЛ 3.

АНАЛІТИЧНА МОДЕЛЬ ОРГАНІЗАЦІЇ ОПОВІДІ В «МАНДРАХ...» В. ГРИГОРОВИЧА-БАРСЬКОГО

3.1. Специфіка наративу в паломницькому творі

Погоджуємося з думкою Н. Кірносолової проте, що паломницька проза – це той жанр, який народжувався одночасно з самим явищем. Мотив паломництва передбачає завжди звернення до внутрішнього світу людини, і, зокрема, самого оповідача. Сакральна подорож по Святих містах світу спрямована на пошук істини, віднайдення сенсу життя.

У «Наротологічному словнику» за редакцією О. Ткачук зазначено, що поняття наратора дуже близьке до поняття оповідач, оскільки це по суті є фіктивна особа, створена автором чи письменником. У теорії розповіді розрізняють два типи нараторів: явний (експліцитний) та неявний (імпліцитний). Наратор формує об'єкт розповіді, художній світ, може дистанціюватися від оповіди, персонажів. Наратор може набувати ролі протагоніста, бути важливим персонажем, другорядною особою, простим спостерігачем. Зазвичай, у паломницькій прозі відбувається представлення внутрішнього світу через власне Я оповідача. Така форма розповіді є переконаливою, викликає почуття поваги, достовірності викладених фактів, а також вказує на потребу автора не лише поділитися з реципієнтом побаченим, власним досвідом, знаннями, зорієнтувати у всіх можливих шляхах пошуку істини, а й розкрити свій внутрішній світ.

Нам також імпонує думка Н. Кірносолової про те, що *«... ситуація вибору дуже важлива для паломника, оскільки саме в цей момент він самостійно вирішує, як йому вчинити»* [20].

Наратор-паломник прагне до переконливості своєї оповіді, а тому він детально характеризує географічний простір, вказує на конкретні відстані та особливості побудови об'єктів, описує їх зовнішній вигляд, що свідчить про допитливість особи автора. У такий спосіб він концентрує увагу реципієнта на об'єкті, а не на почуттях та емоціях, максимально економить його час, фокусує увагу не на другорядних елементах, а на головних та визначальних. Оповідач-паломник постійно прагне до візуалізації побаченого аби бути переконливим. Він максимально використовує когнітивну функцію твору літератури, адже саме завдяки унікальності художнього твору літератури, оповідач мав можливість поділитися своїми знаннями з реципієнтом.

У паломницькому творі наратор комунікує з уявним реципієнтом, якому він не лише переповідає про свої подорожі, а й розтлумачує, пояснює, застерігає, убезпечує, тобто активізує всі свої комунікативні інтенції. Зазвичай, така комунікація не губиться впродовж усієї розповіді та сприяє лінійному розгортанню сюжету. Наратор-паломник, переважну частину подорожі перебуває наодинці, а тому під час фіксації усього побаченого, почутого ним, використовує різні форми звернення до свого реципієнта, передбачає навіть питання, які можуть виникнути в читача.

Усе це в паломницькому творі вказує на те, що наратор має велику потребу в комунікації. Він так

само розраховує на свого реципієнта, котрому довіряє, перед яким прагане відкрити свій внутрішній світ, залишити спогади від мандрівки.

Оповідуючи про сакральні місця, в яких побував наратор, він виявляє довіру до реципієнта, а також бажання розкрити перед ним все те, що є священним та одухотвореним. Комунікація в паломницькому творі літератури – це особливий процес передачі інформації від автора-оповідача до імпліцитного реципієнта.

Відзначимо, що для паломницьких творів характерними рисами є: доброзичливість автора-оповідача, його готовність благословити читача на мандри. Усі ці риси свідчать про прихильне ставлення автора до свого реципієнта та бажання розкрити перед ним власне «я». Окрім цього, в паломницькому творі турбота автора про невідомих йому людей може бути пояснена бажанням дотримуватися християнського принципу рівності кожного перед Богом, хто має в серці любов.

Отже, спробуємо проаналізувати особливості нарації у паломницькому творі В. Григоровича-Барського «Мандри...», а також розглянемо форми комунікації автора-оповідача з імпліцитним читачем.

Перше звернення автора-оповідача до читача з'являється під час подорожі Калабрією у липні 1724 року в такій формі: *«Хотілося б мені, побожний читачу, все це ширше й докладніше тобі описати, та ні я, ні супутник мій Юстин не могли цього зробити через великі труднощі. Воістину, ніде не було в нас такої важкої дороги, як тут, бо не раз доводилося переходити ріки й потоки...»* [13, с. 47].

Отже, автор-оповідач одразу передбачив, що його реципієнт є людина набожна. Він виявив своє щире

бажання детально описати все те, що він побачив. У тому, що він перепросив читача, вбачаємо вияв неабиякої поваги до нього.

Автор-оповідач одразу попередив свого реципієнта про те, що він розповідає та описує лише ті дивовижні місця, які його особливо вразили та які він бачив на власні очі. У такий спосіб він підкреслює достовірність усього ним побаченого, пережитого та викликає довіру реципієнта до художньої інформації, яку паломник представив у своєму творі.

Так, він розповів про дар зцілення в м. Барі, який відчув на собі, що вказує на достовірність пережитого автором. Текст «Мандрів...» рясніє такого типу питаннями: «Як знайти слова для опису неоціненного?», «Як краще про це розповісти?», котрі свідчать про те, що автор-оповідач постійно прагнув про те, як максимально візуалізувати перед читачем усе те, що він побачив на власні очі. А ще у творі чимало питань для роздумів: «У чому ж сила Мертвого моря?».

Автор-оповідач також оперує дієсловами у формі множини наказового способу такого типу: «перейдімо», «йдемо далі», «зрозумій», котрі свідчать про те, що він постійно тримає перед собою образ уявного читача, якому й адресує усю інформацію.

Після кількох місяців подорожі автор-оповідач наважився апелювати до свого реципієнта з тією метою, аби розкрити свої внутрішні відчуття від подорожі та поділитися невеликим досвідом: *«Отож подумай, розважний читачу, про дорогу прочанина та його мандрівку, зримо уяви описані його злигодні й те, як в усі пори року він не має полегші в своїх мандрах: весна всім приємна, якщо немає дощів, вона хоч трохи вбогому прочанину додає втіхи, бо ні морозу, ні спеки*

не несе, саме лише живлюще і цілюще повітря» [13, с. 89], проте далі він зупинився та визнав, що те про, що він писав щойно, то гріх багатослів'я. У цьому зверненні відчутна потреба автора-оповідача у комунікації зі своїм читачем. Оповідь постійно супроводжують такі словесні форми: «правду тобі кажу», «вірь мені», котрі вказують на те, що В. Григорович-Барський переймався тим, як сприйматиме інформацію реципієнт. У цьому проглядається його небайдужість до свого читача.

Переймався В. Григорович-Барський й тим, аби читач не розчарувався у його розповідях та не втратив бажання мандрувати до святих місць: «Оце багатослів'я від мене чуючи, розважливий читачу, не сумнівайся і не гаси свого серця, що палає любов'ю до святих місць: якщо ти завагаєшся, дізнавшись про всі труднощі дороги, сповненої небезпек, збери все своє завзяття й озбройся цими трьома чеснотами: вірою, надією та любов'ю до Бога, й отак усією своєю душею, і всіма своїми силами, і всіма своїми помислами намагійся мандрувати до цих місць, туди, де стояли й ступали пресвяті ноги Христа Спасителя нашого. Не будь боязкий, наче сарна, яка не лише від самої людини, а й від голосу людського тікає: вона ж нерозумна й ніякої ради не може собі дати, а ти ж розумний і розумну душу маєш, отож не злякайся цих слів, що їх я тут написав, бо писав я в запалі серця свого, не звикши бувати серед таких людей; до того ж я все занотовую в книзі своїх мандрів, бо коли хто полінується стати самовидцем, то нехай, хоча б читаючи, про все довідається» [13, с. 163]. Сам автор-оповідач зізнався, що інколи його розповіді були занадто емоційні, особливо тоді, коли він переповідав

неприємні ситуації або події, в які потрапляли прочани. Проте він наголосив, що всією душею прагнув правдиво та достовірно переповісти все, що з ним траплялося, не використовуючи ніяких художніх оздоблень.

Свого читача він постіно називає так: «сумлінний», «розважний», «добрий», «доброчесний», «поважний», «люб'язний» та ін. Такі форми називання свідчать про людяність, повагу автора до всіх тих, хто буде читати або слухати його книгу.

Відзначимо, що звернення автора-оповідача в тексті «Мандрів...» є не лише до читача, а й слухача. Тобто, В. Григорович-Барський передбачив, що книгу далеко не всі зможуть прочитати, а більшою мірою будуть слухати.

Неодноразово автор-оповідач мотивував своїх реципієнтів до подорожей по святих місцях, котрі, на його думку, є спасенням душі для віруючої людини.

З великим захопленням В. Григорович-Барський пояснює реципієнту цікаві назви населених пунктів, річок, гір озер або ж назви на позначення певних явищ, які використовують мешканці тої чи тої місцевості. Як-от на горі Синай греки називають прісну воду в одному з джерел «голубиною»: *«Але хай буде відомо тобі, чому вода називається голобиною. В час, коли вийшли ченці з монастиря й піднімалися на гору, бажаючи перенести в обитель чесні моці святої великомучениці Катерини, захотіли вони пити, а води ніде не знаходили, і не в змозі були сходити вгору, і вирішили вони повернутися назад; проте Бог, молитвами святих, не схотів, щоб труди їхні були даремні, і показав їм воду, явивши їм дикую голубицю, яка прилетіла незвідки, не знати звідки, впала*

недалеко від них біля гори, між камінням, і стала пити воду; побачивши це, ченці кинулись їй услід і тут-таки знайшли солодку і цілющу воду» [13, с. 252]. Ця інформація носить пізнавальний характер та підкреслює схильність автора-оповідача до ретрансляції знань.

В. Григорович-Барський, ведучи оповідь про мандри, ні на мить не припиняв апелювати до реципієнта, в такий спосіб здійснював віртуальну комунікацію з допомогою таких мовних конструкцій: «Тут і поміркуй!», «Зверни увагу!», «А як ти думаєш?», «Послухай же про храми, церкви й чудові будівлі, що їх я там бачив» тощо. Він прагнув якомога більше розповісти своєму читачеві цікавого про ті місця, в яких він побував, а тому текст «Мандрів...» рясніє питаннями такого типу: «Що сказати про весь острів?», «Як описати цей край?» та інші.

Свої симпатії до імпліцитного реципієнта автор-оповідач виявляє тоді, коли старанно переповідає історії про відомих ченців деяких монастирів гори Афон: *«Дещо з розповідей, які я слухав не без задоволення й подиву, я записав з любові до тебе, благий читачу»* [13, с. 423]. Ці рядки є виявом надзвичайного бажання поділитися цікавою інформацією з читачем, а не тримати її в собі. Тобто, В. Григорович-Барський у своїх мандрах переслідував альтруїстичну мету – якомога більше дізнатися про святі місця світу й передати ці знання іншим, підготувати потенційних прочан до таких або подібних мандрівок, але з мінімальними для них втратами та розчаруваннями, а ще прагнув убезпечити їх від неприємних несподіванок.

У цих прагненнях є дуже виразний прояв християнської любові до ближнього та вияв людяності.

Авторські форми звернення до реципієнта також свідчать про його любов до людини, повагу до свого читача. Усі ці риси відповідали основним принципам Просвітництва й органічно зреалізувалися у різних формах комунікації автора-оповідача «Мандрів...» зі своїм реципієнтом.

У третій частині «Мандрів...» В. Григорович-Барський демонструє занепокоєність від того, чи вдасться йому передати читачеві усі свої враження від побаченого під час свого другого відвідування гори Афон: *«Який же язик може гідно розповісти, і яке перо може докладно описати ці різні барви й дивовижні переливи й прожилки червоних, білих та інших та інших багатобарвних мармурів?»* [13, с. 472]. Автор-оповідач виявляє постійне бажання якомога краще донести до читача усю інформацію, а тому значно більше додає малюнків тих споруд, які він бачив.

Під час перебування в лаврі Святого Афанасія В. Григорович-Барський чимало знайшов цікавої інформації про ченців, які тут жили раніше. Розповідь про їхнє життя він розділив на дві частини та вказав на те, кому саме і яка розповідь була адресована: *«Першу повість я записав для допитливих людей, щоб вони знали: в монастирі є ченці, які не можуть правити за взірєць, тобто такі, що грішать і каються; друга ж повість – про те, що тут є й благочестиві ченці, котрі постійно дотримуються Господніх заповідей і чинять волю не свою, а церковних начальників, і відбувають усякий послух із вдячністю та без нарікань»* [13, с. 518-519].

Ці розповіді він адресує конкретному читачеві, якого називає «допитливим», тобто такому, який цікавиться чернечим життям.

Свої розповіді про решту монастирів на горі Афон В. Григорович-Барський називає ретельними, послідовними. Він прагне якомога краще презентувати саме «допитливому» читачеві способи організації повсякдення богопосвячених людей.

Свою розповідь про гору Афон В. Григорович-Барський завершує вказівкою на її призначення: «...на користь і духовну втіху тим, хто цей опис читатиме» [13, с. 697]

Відзначимо, що автор-оповідач має відчуття міри щодо презентації художньої інформації, адже він досить часто сам себе зупиняє й відзначає таке: «Я вже досить сказав» [13, с. 537], тобто він намагається контролювати себе, щоб не переобтяжити читача надміром опису різних подій, які відбулися з ним.

Помічено, що автор-оповідач усіляко тяжіє до повноти викладу інформації, а тому його оповідь позбавлена суб'єктивності. У «Мандрах...» автор-оповідач одночасно суб'єкт та об'єкт розповіді.

Емоційна тональність оповіді, форми звернення до реципієнта – усе це вказує на те, що В. Григорович-Барський конструював оповідь так, аби його майбутній читач був включений до подорожі з допомогою тексту твору літератури.

Увесь текст «Мандрів...» - це безперервний зв'язок з імпліцитним читачем, який є допитливим інтелектуалом, прагне нових знань, мріє про подорож не як пригоду, а як можливість духовного зростання.

Поради, настанови, рекомендації, застереження котрі використовує автор-оповідач у текстів

«Мандрів...» свідчать про схильність В. Григоровича-Барського до просвітницької діяльності. А мета його мандрів мала альтруїстичний характер і засвідчила, що він наділений найкращою рисою християнина – людяністю.

Автор-оповідач дотримується принципу чесності та відвертості зі своїм реципієнтом.

Текст «Мандрів..» рясніє формами звернення до реципієнта, в яких автор виявляє свою турботу про достовірність інформації, її зрозумілість та доступність. Він повторює, що особисто був свідком події або ж на власні очі бачив той чи той об'єкт. І в такий спосіб підтверджує реалістичність зображуваного.

3.2. Особливості саморефлексії автора-оповідача в паломницькому творі

Автор паломницького твору зазвичай використовує власний досвід як основу для розповіді, надаючи їй достовірності, справжності, а також створює відчуття приватності та довіри до читача.

Нам імпонує думка Т. Черкашиної про те, що *«Типовою для давньої української автобіографіки стає зосередженість на приватній долі людини, однак варто зауважити, що в автобіографіях цього періоду ще немає повної реконструкції життя автора, оскільки відбір життєписного матеріалу безпосередньо залежав від основної мети автобіографічної оповіді»* [41, с. 147].

Літературознавиця відзначила, що *«Паралельне співіснування автобіографії з подорожнім нарисом можна простежити і у творі «Мандри по Святих*

Місцях Сходу з 1723 по 1747 рік» В. Григоровича-Барського, але якщо у творах С. Лукомського та І. Турчиновського мандри були однією з багатьох складових частин їхнього життєвого шляху, то в «Мандрах» В. Григоровича-Барського їм відведено першорядну роль, оскільки майже увесь життєвий шлях автора пройшов у подорожах» [41, с. 149]. Тож аналіз тексту «Мандрів...» дозволяє здійснити реконструкцію приватної долі В. Григоровича-Барського.

Відзначимо, що наскрізною ниткою сюжету «Мандрів...» В. Григоровича-Барського є саморефлексія автора. П. Білоус вважає, що «автобіографічний матеріал у записках складають особисті враження, пригоди та спостереження Григоровича Барського» [3, с. 746]. Ми погоджуємося з думкою Т. Черкашиної щодо сутності автобіографічного матеріалу «Мандрів...» з точки зору форми твору, адже жанрові особливості вказаного твору В. Григоровича-Барського тяжіють до спогадів та містять окремі елементи автобіографії. На нашу думку, письменник дуже вдало поєднав спогади з елементами автобіографії, надавши оповіді сповідальності.

Тож спробуємо простежити за перебігом оповіді в «Мандрах...» В. Григоровича-Барського з погляду її автобіографізації та з'ясуємо те, настільки автор був схильний до саморефлексії власного життя. Адже саморефлексія власного життя – це особливий внутрішній самопізнавальний процес, під час якого людина розмірковує про себе, свої вчинки та життєві ситуації з однією метою – зрозуміти себе, виявити свої слабкі та сильні сторони. Саморефлексія свідчить про

бажання людини самовдосконалитися. У процесі саморефлексії людина ставить до самої себе низьку запитань: Чому я так вчинив? Як я почувався у тій чи тій ситуації?

Свою оповідь В. Григорович-Барський починає з розповіді про те, де він навчався й ким були його батьки: *«...було мені ще мало літ, і навчавсь я тоді в латинських класах; і хоч не досягнув я великих успіхів у науці, проте, з ласки Божої, пройшов перші класи, аж до риторики і початків філософії, а тоді вдався до самоосвіти, без дозволу мого батька та без допомоги домашнього вчителя»* [13, с. 15]. Автор-оповідач об'єктивно оцінив свої успіхи у навчанні та відзначив схильність до самоосвіти, котра свідчила про високий рівень усвідомлення необхідності саморозвитку особистості. В. Григорович-Барський зізнався про деякі непорозуміння з батьком, який був категорично проти щодо бажання сина навчатися далі. А от мати автора-оповідача навпаки підтримувала сина й всіляко йому допомагала та сприяла тому, аби син все ж таки відправився в мандрівку.

В. Григорович-Барський згадує з особливим захопленням свого приятеля Юстина Ленницького, котрий вирушив до Польщі аби опанувати наукою. Саме він спонукав письменника до мандрів.

Він довірився Юстину та без згоди батька вирушив у далекі краї. Цей шанс він кваліфікував, як «щаслива нагода», котра випадає людині раз у житті. Тобто, його вибір був цілком усвідомленим та виваженним.

Від початку подорожі автор-оповідач щиро довіряв своєму приятелю, мотивуючи це так: *«Я ж послухав його, як старшого за віком, успішного в науці й нібито старшого брата»* [13, с. 18].

Розповідаючи про перші місяці подорожі, автор-оповідач відзначає те, що виявляв деяку легковажність у дорозі й не був обачним, а тому через це мав багато неприємностей.

Перші місяці мандрівки були сповнені розчарувань через зраду приятеля Юстина, котрий покинув В. Григоровича-Барського у дорозі. Тож автор-оповідач прийняв рішення – ніколи не довіряти друзям. Зізнався він, що гнівався на нього, але стримався від осуду Юстина. Тож, як бачимо, автор-оповідач дуже щирий з читачем, розкриває перед ним свої емоційні стани, ділиться не лише приємними моментами свого життя, а й розповідає про ті, які принесли йому розчарування.

В. Григорович-Барський не раз згадував, що під час подорожі він та інші пілігрими усе ретельно записували до своїх щоденників. Подорожні відводили якийсь окремих день тижня і все, що бачили записували до своїх щоденників. Як зазначив автор-оповідач, у щоденники записували лише те, що найбільше вразило прочан.

Автор-оповідач щиро зізнавався, що терпів великі злигодні, адже був дуже вбогий. Він часто голодував, але просити милостині не вмів та й не хотів. Проте на його шляху траплялося чимало милосердних людей, які давали йому хліб та вино задарма. І це викликало у нього почуття вдячності й роздуми про те, що інколи трапляються порядні люди.

Він зазначив, що через хвороби та поганий стан здоров'я записи у щоденнику не робив. Тобто, фіксація інформації мала уривчастий характер та залежала від низки суб'єктивних факторів.

Хвилювало автора-оповідача й те, що він подорожував постійно сам, адже люди про самотнього подорожнього могли подумати щось не добре. Та й ставлення до пілігримів-самітників було зовсім іншим. Люди не охоче давали прихисток, їжу, або й взагалі сторонилися таких подорожніх.

Під час подорожі В. Григорович-Барський виховав у собі шанобливе ставлення до часу та розвинув уміння раціонально його розподіляти. Він майже ніколи не гаяв час, а коли траплялася якась хвороба й доводилося затриматися десь надовго, то він відчував незадоволення й навіть гнівався на самого себе.

Описуючи мандри, автор робить зізнання щодо своїх здібностей та умінь: *«Потім же мені набридло безділля, бо я не мав чого робити, та й нічого не вмів, знав тільки шкільні науки: латинське й руське письмо та ще дещо, бо навчався в школі»* [13, с. 90]. Проте він не зупинився на здобутих знаннях і при першій можливості продовжував навчання.

Так, у Венеції він попросився на навчання до грецької семінарії, де удосконалив свої знання з грецької мови. Автор-оповідач не посоромився зізнатися перед своїм читачем, що він чогось не знає. У цьому виявилася його здатність до свідомого та об'єктивного оцінювання своїх здібностей та можливостей.

В. Григорович-Барський дуже добре відчував ставлення інших людей до себе, давав пояснення різним виявам емоцій на його адресу.

Наприклад, у грецькій семінарії вчителі та учні його дуже любили, а от у венеціанському госпіталі співмешканці ненавиділи його, бо ввжали його «примудрим Соломоном», глузували з нього, робили

усілякі капості. Він же намагався не вступати у сварку, а *«...Господові посилав свою печаль, і молив його, щоб він зміцнив мене й по журбі дав мені радість»* [13, с. 91].

В. Григорович-Барський постійно аналізує та осмислює власний досвід, який він здобув під час мандрів: *«Отакі дивовижі я чув, бачив і на собі спізнав; тоді я всьому вірив, тому що був молодий і нерозумний. Я й сам розумом недалекоий, до того ж молодий, ще сповней бажання вчитися, собі на користь»* [13, с. 104].

Не посоромився автор-оповідач зізнатися читачу в тому, що були такі моменти під час подорожі, коли він занепадав духом і про це він також писав, сповідуючись перед реципієнтом: *«...прости мене, добрий читачу, але мушу сказати правду»* [13, с. 106]. Така манера оповіді носить сповідальний характер та свідчить про довіру її автора до свого реципієнта.

Отже, оповідь В. Григоровича-Барського має сповідальний характер, а її автору вдалося поєднати елементи спогадів, автобіографії з саморефлексією власного життя. Письменник не лише констатував деякі факти свого життя, а й аналізував свої думки, почуття та здобутий досвід.

Відзначимо, що процес інтроспекції тривав упродовж усієї мандрівки В. Григоровича-Барського. Автор-оповідач розчаровувався, плекав надію на краще, розвивав у собі нові здібності, здобував нові знання, удосконалював уміння й навички, отримувал новий життєвий досвід, мудрішав. І все це він щиро презентував реципієнту, залучаючи його до світу власних емоцій. Адже саморефлексія автора допомагала створити подумки безпечний простір, а

прочанину – протистояти своїм страхам, тривогам та розчаруванням і керувати ними.

Прийом інтроспекції дозволив читачеві спостерігати за тим, як В. Григорович-Барський розвивав свою емоційну стійкість та підтримував здоровий психічний стан упродовж більше двадцяти років подорожі.

Спогад у структурі сюжету «Мандрів...» дав можливість автору багатопланово показати реальну дійсність. Автобіографічні спогади В. Григоровича-Барського дозволили йому передати низку зорових, слухових вражень, а також оживили саму оповідь. Автор ніби спостерігав сам за собою, коли презентував свої спогади.

Перед читачем В. Григорович-Барський розкрив низку своїх чеснот та життєвих принципів. Наприклад, під час подорожі до Єрусалима, а саме до монастиря Сави Освященого, який знаходився чотири години ходу від міста, араби-провідники запропонували прочанам подорож на віслюках, але В. Григорович-Барський відмовився і мотивував це так: *«...я цього не робив, хоч як мене до того примушували араби: бажання моє і намір – завжди, ходячи по святих місцях, труждатися власними ногами»* [13, с. 187].

Під час мандрів письменник виявив наполегливість щодо намірів відвідати святі місця, котрі вважалися у християн культовими. Так сталося з мрією побувати на Синайській горі у грудні 1727 року: *«Тоді я дуже засмутився і не знав, що робити, бо повертитися на батьківщину без цього поклоніння, з милості Божої відвідавши стільки святих місць, мені було дуже прикро; чекати ж, не знаючи скілький не*

маючи з чого жити , і змучитись перед дорогою мені здавалося неможливим. Отож поклав я на Господа свою печаль, щоб він, як сам знає, про мене подбав; подумав я , що як на те Божа воля, він потурбується про мене й допоможе здійснити бажане» [13, с. 234]. Попри те, що вхід на гору був закритий на декілька місяців, В. Григорович-Барський не відступився від своїх намірів, хоча й були сумніви: «*Настав новий рік, місяць січень, а шлях на Синайську гору ще не відкрився, і я дуже жалкував, що стільки часу втратив і не здійснив бажаного; залишити ж цю прощу і повернутися на батьківщину було і соромно, і вельми сумно*» [13, с. 245]. Ці роздуми автора-оповідача розкривають його психоемоційний стан та свідчать про те, що він прагнув поділитися з читачем своїми відчуттями.

Під час мандрівки Сирією, а саме до міста Халеб, автор-оповідач пережив чимало поневірян, адже тоді була зима. Через негоду, вітер та дощ йти було неймовірно важко, але В. Григорович-Барський щоразу збирався з силами й молився Господу з такими словами: «*Христос – моя сила, Господь мій Бог*» [13, с. 314]. Таке зізнання має сповідальний характер і виконує дидактичні функції.

Письменник постійно висвітлює свої переживання, ділиться з читачем усіма пережитими емоційними станами. Сповідь тут має автобіографічний характер та справляє на читача потужний емоційний ефект, у ній задіяні морально-вольові характеристики автора-оповідача, який розкриває свої найпотаємніші глибини власного духовного життя, психіки, прагнучи збагнути остаточні істини про себе. Сам автор свої сповіді називає «святими», «світлими».

Тож в аналізованому паломницькому тексті «Мандрів...» простежуються ознаки сакрального жанру – сповіді, який композиційно надає оповіді монологічності.

Відзначимо, що текст «Мандрів...» рясніє авторськими самохарактеристиками такого типу: «я прочанин і злидар», «я неміч» та інші. Окрім цього, автор-оповідач описує свою зовнішність та зовнішній вигляд. Так, він повідомляє, що мандрував у подорожній роздертій одежі, а тому виглядав, як вбогий турецький прочанин дервіш. Його одяг завжди був старий та подертий. У руках він тримав палицю, на яку спирався під час подорожі.

Свої розповіді про мандри сам автор називає щоденником: *«...якщо Бог дозволить мене повернутися у свою вітчизну, я повинен буду тоді ретельно виправити весь мій подорожній щоденник»* [13, с. 386]. Тож В. Григорович-Барський ставив собі за мету попрацювати сумлінно над записами, систематизувати їх. Усе це свідчить про повагу до реципієнта, якому адресував свою розповідь.

В. Григорович-Барський охоче ділиться з читачем усіма своїми намірами, не приховуючи й не перебільшуючи їх спрямованість. Так, у 1737 році він втретє приїздить на острів Патмос, щоб опанувати грецьку мову й науки.

У цей час він зізнається перед читачем, що дуже багато втратив: *«Яж, бувши тоді молодим і як молодий міркуючи, більше тішившвся мандрівкою та історією різних місць, аніж навчанням, і проміняв краще на гірше, надто ж за обставин, коли в минулі літа руський рід не дуже дбав про вивчення елінської мови»* [13, с. 440]. Така відвертість автора-оповідача

заслугове на повагу, а ще вона свідчить про його бажання уберегти читача від легковажності у прийнятті важливих рішень. Майже шість років пробув на острові Патмос В. Григорович-Барський. Розповідаючи про ці роки, він об'єктивно оцінив цей період свого життя, визнавши, що він мав як світлі, так і темні сторони.

До позитивних або світлих сторін шестирічного перебування на острові Патмос він відніс: опанування грецькою мовою, інтенсивне навчання в одній із шкіл острова, а от до негативних – ризик втрати життя, перебування на межі між життям та смертю, злигодні та нужду.

Отже, аналіз тексту оповіді «Мандрів...» В. Григоровича-Барського з точки зору виявів схильності її автора до саморефлексії власного життя показав, що основу сюжету паломницького тексту складає життєпис самого автора з елементами самоаналізу, самохарактеристики, сповіді.

Неодноразово автор-оповідач нарікав на свою молодечу легковажність, а також необачність. Щиро й відверто він зізнавався у своїх гріхах.

Відзначимо, що прийом інтроспекції дозволив читачеві спостерігати за тим, як В. Григорович-Барський розвивав свою емоційну стійкість та підтримував здоровий психічний стан упродовж більше двадцяти років подорожі, збираючи при цьому піднесеність духу.

Вважаємо, що спогад у структурі сюжету «Мандрів...» дав можливість його автору багатопланово показати реальну дійсність та Автобіографічні спогади В. Григоровича-Барського

дозволили йому передати низку зорових, слухових вражень, а також оживили саму оповідь.

Помічено, що сам В. Григорович-Барський свої записи називає щоденником, який він мріє після повернення на батьківщину удоконалити та доопрацювати.

Тож усі вказані особливості оповіді «Мандрів...» дають підстави стверджувати, що її автор вияв достатньо високий рівень саморефлексії власного життя, об'єктивно оцінив, осмислив та відобразив усі позитивні та негативні моменти життєвого досвіду.

3.3. Елементи протореклами у «Мандрах...» В. Григоровича-Барського

У XVIII ст. наявність в оповіді автора «Мандрів...» елементів реклами були виявом його бажання заохотити вірян до паломництва. Оповідна манера автора, характер оповіді та використання в ній деяких прийомів, дозволяють кваліфікувати даний текст, як такий, що містить елементи первісної реклами святих місць. В. Григорович-Барський переповідаючи історію своєї подорожі, звертався до читача із закликами до подібних мандрівок. Тож спробуємо виявити елементи рекламного тексту в структурі оповіді паломницького твору В. Григоровича-Барського «Мандри...».

Оскільки рекламний текст – це особливий вид мовного дискурсу, де відображена реальна дійсність, близькість до якої презентує сам автор та виражає своє прагнення максимально наблизити представлену реальність до читача, тож паломницький текст «Мандрів...» можна розглядати як проторекламне повідомлення адресоване паломникам XVIII ст. Адже

В. Григорович-Барський прагнув реалістично презентувати усі тонкощі паломницький мандрів (первісні ознаки релігійний туризм) та заохотити вірян до подібних мандрівок.

Під час аналізу тексту «Мандрів...» звертаємо увагу на такі аспекти рекламних повідомлень:

- наявність у тексті переконливих суджень щодо важливості паломництва;
- культивування настанов та порад щодо перебування у тих чи тих святих місцях світу;
- ознаки документальності зображуваного;
- прагматичні функції рекламних повідомлень (інформація про туристичні маршрути, умови проживання та організацію побуту);
- поради щодо організації маршрутів, з метою полегшення пересування майбутніх паломників до святих місць;
- візуалізація маршрутів та місць паломництва.

Ведучи оповідь про свої мандри, В. Григорович-Барський інформує реципієнта про особливості тих чи тих святих місць та дає рекомендації читачеву про те, як саме можна дістатися вказаного місця, які його особливості, переповідає звичаї, традиції, способи організації життя богопосвячених людей. У такий спосіб, з допомогою доствірної інформації, автор-оповідач створює в уяві читача потужній емоційний образ певного об'єкта, території, місцевості, маршруту пересування.

Якщо звернутися до сучасних принципів маркетингу релігійного туризму, то його технології спираються на рекламу святих місць, а у свою чергу рекламна інформація містить елементи достовірності,

переконливості та заохочення реципієнта до мандрівки.

Описуючи те чи те місто під час мандрів, В. Григорович-Барський контролює та дозовано подає інформацію про нього, а головне – вчасно зупиняє себе, використовуючи таку форму: *«Але досить про Сакіз та його мешканців, треба розповісти про тутешні монастирі»* [13, с. 357]. Тобто, автор-оповідач здійснює самоконтроль та чітко дотримується головної мети оповіді – опис святинь світу.

Свою оповідь В. Григорович-Барський урізноманітнює переказами місцевих легенд про те чи те місто: *«Чув же я від місцевих християн, що звідси на схід, за два дні ходу, лежить уславлена й простора місцевість, що зветься Гаран... тут є будівлі гідні подиву та похвали»* [13, с. 368]. Про Гаран він також занотував й таке: *«Чотири дивовижі є в цьому краю, чого я досі не бачив у своїх мандрах»* [13, с. 369], тобто така інформація має зацікавити читача та викликати бажання побувати саме в цьому місті.

Наскрізною ниткою через увесь текст проходить думка автора про важливість паломницьких мандрів для кожного вірянина: *«Кожен-бо прочанин, який подорожує Христа ради, як спражній прочанин, просячи милостиню... таа людина, коли не має, то повинна мати ангельське життя і часто сповідуватися у своїх гріхах; є у мандрівників та в усіх прочан такий звичай і вища настанова: коли й прийде такий чоловік до святого місця, хоч воно і в малому містечку чи в селі, він не повинен просити патенту для вільного мандрування»* [13, с. 89].

В. Григорович-Барський презентував низку настанов, порад для вірян щодо особливостей перебування в тих чи тих місцях, поділився власним досвідом та вказав на особисті прорахунки щодо організації подорожі до деяких святих місць.

Так, наприклад, у Венеції, стверджує автор-оповідач, краще проситися на ночівлю до шпиталів, бо в них дають прочанам окрім постілі, ще й вечерю: хліб і вино. Автор-оповідач також радить під час подорожі кораблем запасатися їжею або срібниками, додаючи такі настанови: *«Коли ж хто не послухає моєї поради, то постраждає так само, як і я, або ще гірше»* [13, с. 107]. Тож, В. Григорович-Барський культивує настанови щодо організації подорожей та з орадістю ділиться власним досвідом з читачем.

Описуючи гору Афон, В. Григорович-Барський називає її винятковим місцем для чернечого життя, бо воно тихе, спокійне та віддалене від світу. Більше того, автор-оповідач виснує: *«...це місце нікому іншому, крім ченців, воно не підходить»* [13, с. 138].

Автор-оповідач задля зацікавлення читача особливими місцями мандрівки використовує таку форму повідомлення: *«Ще я тобі, доброчесний читачу, правдиво розповім про дивовижну річ...»* [13, с. 144].

У цьому повідомленні словосполучення «дивовижна річ» привертає увагу читача саме наявністю прикметника «дивовижна», який вказує на те, що мова йтиме про щось незвичайне, неординарне або таке, котре здатне викликати подив. Такого типу словосполучення використовуються у рекламних повідомленнях та виконують прагматичні функції.

Презентуючи свій шлях до Єрусалима, В. Григорович-Барський дає низку порад реципієнтові

такого типу: «Тому я всякому, і багатому, і бідному, раджу не боятися подорожі до святого міста Єрусалиму, не позбавляти себе поклоніння життєдайному Гробу Господньому. Однак хай буде відомо й те, що там не може подорожувати той, хто зовсім срібла не має; як він навіть і не подасть милостині на святі місця, то за подорож морем, як і данину туркам неодмінно треба платити, адже тут усе їм належить» [13, с. 164].

Рекламні повідомлення В. Григоровича-Барського містять також екскурсійну складову: детальні описи міст, визначних споруд (готелів, шпиталів, монастирів), маршрути пересування між містами та країнами. В. Григорович-Барський коментує, пояснює усе, що він побачив.

Усі ці екскурсійні оповіді збагачені місцевими переказами, легендами, а тому справляють потужне враження на читача та спонукають до подібних подорожей. Помічено, що під час оповіді В. Григорович-Барський, між окремими частинами розповіді та екскурсійною довідкою, робить логічні переходи так аби реципієнт уявив маршрут пересування: «Та спустимося вниз», «Йдемо далі», «Отож послушайте розповідь», «Перейдімо тепер до загального вигляду палаців» тощо.

Незважаючи на те, що мета подорожі В. Григоровича-Барського носила духовно-релігійний характер та все ж він не оминув увагою світські локації різних міст світу, і зокрема, базари. Базар або торжище в Єгипті, наприклад, він презентує як унікальне дійство, на яке приходить величезна кількість людей. На цьому величезному торжищі можна купити все. Базар вражає кількістю крамниць,

які щільно розміщені одна біля одної, а деякі навіть двоповерхові. З ранку і до пізньої ночі тут натовп людей.

В. Григорович-Барський неодноразово підкреслював перед читачем свою немічність, і це він робив не для того, щоб викликати співчуття, а з тією метою, щоб додати впевненості усім бажаним вірянам та надихнути їх на мандри до святих місць світу. Він постійно повторює, що не треба боятися далекої подорожі, а потрібно добре підготуватися, адже його мандрівка від самого початку носила спонтанний характер.

Більшість описів маршрутів мандрів мають рекомендаційну складову. Автор-оповідач описує маршрут, яким він пересувався, але повідомляє, що від місцевих дізнався про кращий або легший маршрут. Тож охоче ділиться ним зі своїм реципієнтом. А деякі маршрути він навіть візуалізував: маршрут до монастиря Святої Трійці, до монастиря Пресвятої Богородиці на острові Кіпр. На малюнках автор відмітив маршрути не традиційними стрілочками, а з допомогою чоловічка-паломника, котрий дуже схожий на самого В. Григоровича-Барського.

Фактично автор-оповідач використав власну систему туристичного знакування, у якій є вказіки на перебіг шляху, знаки початку і кінця маршруту. Така візуалізація маршрутів доповнює рекламне повідомлення про те чи те святе місце, приваблює увагу реципієнта та унаочнює мабуть подорож. А також максимально зближує автора-оповідача з читачем.

На думку Ю. Майстренко-Вакуленко, «Рисунки децю схожі за принципом виконання на старовинні карти-схеми. Їм притаманна різномасштабність, погляд згори... При цьому вони вражають якимось дивним відчуттям життєвої правди...» [30, с. 91].

Дослідниця відзначила, що письменнику вдалося «... мінімальними засобами зображення – лінійно-контурними рисунками, практично позбавленими тону – відтворити атмосферу місцевості» [30, с. 193].

Письменник дбав про те, щоб все візуалізоване ним під час подорожі було зрозумілим для читача: «Оскільки я не міг намалювати гору в її цілості, тому що вона, як я вже сказав, має з різних боків різний вигляд, а також тому, що по двох її боках стоять різні монастирі та скити, аби ти, добрий читачу, краще її уявив, я подаю її на малюнку з двох боків два її образи, як видно її зі сходу, а як із заходу» [13, с. 466].

В. Григорович-Барський неодноразово перепрошував у читача за те, що не все побачене він намалював, але відзначив, що найголовніше й найпомітніше «зобразив, як міг» [13, с.466].

Отже, аспектний аналіз оповіді «Мандрів...» з точки зору функціонування в ній елементів рекламного повідомлення показав, що В. Григорович-Барський, детально описуючи подорож до святих місць, усіяко заохочував читачів до подібних мандрів.

Помічено, що рекламні повідомлення у тексті «Мандрів...» містять також екскурсійну складову: детальні описи міст, визначних споруд, маршрути пересування між містами та країнами.

Текст оповіді рясніє рекомендаціями від автора щодо можливостей відвідування різних святих місць. В. Григорович-Барський легко й органічно додавав до

описів тієї чи тієї місцевості почуті легенди, історії, котрі допомагали йому не лише створити повноцінний емоційний образ певної території, місцевості, а й викликати у реципієнта бажання на власні очі побачити усе те, про що йшлося у переказанній письменником легенді.

На нашу думку, наявність у тексті «Мандрів...» переконливих суджень щодо важливості паломництва, культивування настанов та порад щодо перебування у тих чи тих святих місцях світу, рекомендації щодо організації маршрутів, з метою полегшення пересування майбутніх паломників до святих місць, а також візуалізація маршрутів та місць паломництва – все це вказує на елементи реклами, котра мала заохотити, підготувати реципієнта до паломництва.

В. Григорович-Барський закликав своїх читачів відмовитися від спонтанних подорожей по святих місцях, адже такі мандрівки потребують ретельної підготовки, виваженого підходу. Його рекламні повідомлення емоційно наснажені. Вони надихають читача, викликають бажання побувати там, де був В. Григорович-Барський.

Висновки до третього розділу

Дослідження специфіки оповіді та особливостей комунікації автора-оповідача художнього тексту «Мандрів...» виявили те, що на рівні форми В. Григорович-Барський моделював текст, як безперервний зв'язок з імпліцитним реципієнтом, де переважають елементи монологічності. Проте патетична тональність окремих оповідних епізодів свідчить про ознаки функціонування діалогічного тексту: форми звертань до реципієнта, в яких автор виявляє свою турботу про достовірність інформації, її зрозумілість та доступність.

Відзначимо, що оповідна манера в «Мандрах...» містить елементи протореклами святих місць, в яких побував В. Григорович-Барський. Письменник заохочував, рекомендував реципієнтові побувати в тому чи тому місці. А подекуди в тексті траплялися екскурсійні вклучення: детальні описи міст, визначних споруд, маршрути пересування між містами та країнами тощо.

Помічено, що оповідь у структурі художнього тексту має сповідальний характер, де гармонійно поєднанні елементи спогадів, автобіографії з саморефлексією власного життя автора-оповідача.

Важливу роль у структурі сюжету «Мандрів...» відіграв спогад, котри багатопланово презентував реальну дійсність. Автобіографічні спогади В. Григоровича-Барського дозволили йому передати низку зорових, слухових вражень, а також оживили саму оповідь.

ВИСНОВКИ

Отже, аналітичне осмислення художнього тексту «Мандрів...» В. Григоровича-Барського з різних позицій та точок зору дозволило сформуванню цілісного уявлення про аналітичну модель вказаного твору.

Аналітична модель художнього тексту твору літератури – це функціональна характеристика його структури та її внутрішніх протиріч, котра операта на результати аналітичного дослідження тексту твору на рівні його змісту та форми одночасно.

Застосування різних видів літературного аналізу дозволило систематизувати усі можливі підходи до якісного вивчення тексту твору як структури.

Аналітична модель художнього тексту «Мандрів...» В. Григоровича-Барського характеризує твір на основі результатів низки аналітичних операцій, котрі були спрямовані на пізнання твору як художнього феномену: порівняння, зіставлення, узагальнення, синтез.

Відзначимо, що паломницький твір В. Григоровича-Барського «Мандри...» є унікальним з точки зору комплексного аналітичного дослідження, оскільки він структурно поєднав елементи таких жанрів: автобіографії, подорожей, географічний, архітектурний, побутово-етнографічний, портретний нариси, мікрооповідання, новели, щоденника, спогаду, рекламного повідомлення. Відповідно, таке різноманіття жанрових взаємодій дозволило визявити поліфункціональні можливості твору літератури.

Автобіографічні спогади В. Григоровича-Барського дозволили йому передати низку зорівих,

слухових вражень, а також урізноманітнили структуру оповіді.

Оповідь В. Григоровича-Барського має сповідальний характер та демонструє схильність її автора до саморефлексії власного життя. Сюжет «Мандрів...» розкриває внутрішній світ автора-оповідача, його переживання, настрої, емоції. Більшість події у паломницькому творі – це важливі моменти автобіографії письменника, котрі органічно поєднанні з історичними фактами епохи Бароко.

Помічено, що емоційна тональність оповіді, форми звернення до реципієнта чітко підпорядковані конкретній меті – залучити реципієнта до подорожі по святих місцях та переконати його в тому, що така мандрівка є відповідальним кроком у житті вірянина.

Художній текст «Мандрів...» демонструє безперервний зв'язок з імпліцитним читачем, котрий є допитливим інтелектуалом, а також прагне нових знань, мріє про подорож не як пригоду, а як можливість духовного зростання.

Поради, настанови, рекомендації, застереження котрі використовує автор-оповідач у текстів «Мандрів...» свідчать про схильність В. Григоровича-Барського до просвітницької діяльності. Автор-оповідач дотримується принципу чесності та відвертості зі своїм реципієнтом.

Відзначимо, що потужний художній потенціал тексту «Мандрів...» В. Григоровича-Барського й надалі викликатиме інтрес та потребу літературознавців дослідити його з нових позицій та точок зору аналітичного осмислення його форми та змісту.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Астрахан Н. Художній текст і аналітичне моделювання. URL: <http://surl.li/qmmmxx> (дата звернення - 14.02.2024).

2. Білецький Б., Коцур А. Василь Григорович Григорович-Барський: штрихи до портрета. URL: <http://surl.li/qngcpx> (дата звернення - 15.02.2024).

3. Білоус П. Творчість В. Григоровича-Барського. Київ : Наукова думка, 1985. 244 с.

4. Білоус П. Мандрівка до цілющих джерел ; Мандри по Святих Місцях Сходу з 1723 по 1747 рік / В. Григорович-Барський ; пер. з давньоукр., післям. та прим. П. Білоуса ; передм. О. Субтельного ; за ред. М. Москаленка. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2000. С. 733–747.

5. Білоус П. Італійські образки у подорожніх записках Василя Григоровича-Барського. *Studia polsko-ukraińskie*. 2017. Т.4. С.95 – 100.

6. Білоус П. «Прирощення простору» як ренесансна риса «Мандрів» В. Григоровича-Барського. URL: <http://surl.li/dxmvz>

7. Білоус П. Паломницький жанр в історії української літератури. Житомир, 1997.

8. Білоус П. Тяжіння Святої Землі: Українська паломницька проза : монографія. Київ : Академвидав, 2013. 208 с.

9. Берест Р. Середньовічні чернечі промисли, господарські заняття та виробництва у Галиччині. URL: <http://surl.li/xripkv> (дата звернення - 08.07.2024).

10. Влах М. Геообразний світ мандрівної літератури Софії Яблонської. *Вісник Львівського*

університету. Серія географічна. Вип. 53. 2019. С. 70-84.

11. Горболіс А. Теорія літератури і методологічний дискурс: навчальний посібник у 2-х частинах. Ч.1. Суми: Сум ДПУ імені А. Макаренка, 2022. 249 с.

12. Горболіс А. Теорія літератури і методологічний дискурс: навчальний посібник у 2-х частинах. Ч.2. Суми: Сум ДПУ імені А. Макаренка, 2021. 200 с.

13. Григорович-Барський В. Мандри по святих місцях Сходу з 1723 по 1747 рік. Київ: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2000. 768 с.

14. Григорович-Барський В. По Україні ; Корені та парості: український генеалогікон: пам'ятки української біографічної літератури XI–XVIII ст. ; упоряд., автор вступ. ст. В. О. Шевчук. Київ : Либідь, 2008. С. 311–319.

15. Дмитрів І. Образ богопосвяченої особи в українській поезії міжвоєнного періоду ХХ століття. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2015. Вип. 12. С. 205–212.

16. Дюкова Е. Паломницький жанр на перехресті культурних традицій центральної і західної Європи XVI – XVII ст. «Апология» Мелетія Смотрицького, «Перегринація» Миколая Криштофа Радзивіла, Аноніме «Слово про якогось там старця». *Слово і час*. 2010. № 7. С. 59-70.

17. Єщенко Т. Феномен художнього тексту: комунікативний, семантичний і прагматичний аспекти: монографія / науковий редактор проф. Степаненко М. І. Львів: Львівський національний

медичний університет імені Данила Галицького, 2021. 470 с.

18. Іванишин М. Імагологічні акценти подорожніх нарисів Галини Погутьяк. *Актуальні питання гуманітарних наук. Вип. 30. Т. 2. С. 194 – 198.*

19. Калитенко Т. Перетин кордону як засіб конструювання множинних моделей світу в бароковій паломницькій літературі. *Наукові праці. Філологія. Літературознавство. Вип. 289. Т. 301. С. 62 – 65.*

20. Кірносова Н. Жанрові і стильові особливості паломницької прози в англійській та китайській літературах (порівняльна характеристика). URL: <http://surl.li/axcijk> [дата звернення -17.07.2024].

21. Ковальчук Ю. Гетерообраз Кореї у літературному дискурсі подорожей IX-XX століття: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук 10.01.05 – порівняльне літературознавство. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2017. 220 с.

22. Ковпик С. Художня інтерпретація образу ченця в паломницькому творі В. Григоровича-Барського «Мандрі по Святих місцях Сходу з 1723-1747 рр.». URL: <http://surl.li/dxmvr>

23. Ковпик С. Імагологічна синусоида «Мандрів по Святих місцях Сходу з 1724 по 1747 рр.» В. Григоровича-Барського. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки.* №1 (99). 2023. С. 18-26.

24. Козлов А. Одухотворення свідомості прочанина в "Мандрах..." В. Григоровича-Барського. *Література. Фольклор. Проблеми поетики : зб. наук.*

праць / ред. кол. : Г. Ф. Семенюк, А. В. Козлов. Київ, 2008. Вип. 31, ч. 1. С. 38-46.

25. Кондратенко Н. Дискурсивна передигма досліджень художнього тексту. *Записки романно-германської філології. Вип.1. (34). 2015. С. 60 – 65.*

26. Коханська І. Феномен літературної репутації художнього твору (на матеріалі роману Е.Хемінгуея «По кому подзвін»). *Слово і час. 2007. №7. С. 23 – 28.*

27. Кропивко І. Досвід мандрівного мислення й чуттєвого сприйняття навколишнього світу в постмодерністському тексті-подорожі українських та польських письменників. *Наукові праці. Філологія. Літературознавство. Том 316. № 304. 2018. С. 51 – 56.*

28. Кузнець Т. Сторінки історії повсякдення Свято-Георгіївського монастиря за его-документами його сучасника. *Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія. 2023. Вип. 43. С. 90-100.*

29. Лозинський Р. Паломницька мандрівка уродженця Контопа Тарасія Каплонського до Італії 1697-1698 рр. (доля освічених людей з Гетьманщини в другій половині XVII ст.). URL: <https://archive.interconf.center/index.php/2709-4685/article/view/2447/2476>

30. Майстренко-Вакуленко Ю. Рисунки Василя Григоровича-Барського. *Науковий пошук. Українська академія мистецтва. 2013. Вип. 20. С.88-96.*

31. Мазурик К. Формування автобіографіки в українській літературі XII-XVIII ст. *Молодий вчений. № 7 (59). Липень. 2018. С.143-150.*

-
32. Нагірняк А. Паломництво та релігійний туризм: характерні риси та рсрбливості. Економіка та суспільство. 2022. Випуск 44. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/1880-Текст%20статті-1805-1-10-20221212.pdf
33. Нескородіна О. Поетика тілесності у «Странствованіях» Василя Григоровича-Барського. 2013. URL: <http://surl.li/dxmwx>
34. Панченко С. Релігійний туризм в Україні: стан, потенціал, перспективи. Київ : Автограф, 2019. 114 с.
35. Панченко С. Значення паломницьких пувівників як засобу комунікації під час сакральних подорожей. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/511--773-1-10-20230901.pdf
36. Просолова В., Григошкіна Я. Геопоетика versus геополітика: кілька спостережень над альтернативноюпропозицією. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2022. С.112-117.
37. Рутинський М., Ковальчук А. Паломництво і релігійний туризм: теоретичні основи та сакральні витоки : монографія. Львів : СПОЛОМ, 2020. 324 с
38. Сироїд Д. Їжа Святих. URL: <https://www.inst-ukr.lviv.ua/files/paradygma/123-130-sd.pdf> (дата звернення - 08.07.2024).
39. Стецик Ю. Чернецтво Святопокровської провінції ЧСВВ (1739 – 1783 рр.): просопографічне дослідження : монографія. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного

педагогічного університету імені Івана Франка, 2018. 472 с.

40. Ткачук О. Наратологічний словник. Тернопіль : Астон, 2002. 173 с.

41. Черкашина Т. Передісторія виникнення і формування української мемуарно-автобіографічної літератури. *Філологічні науки. Літературознавство. 2014. Вип. 9. С.146-151.*

42. Шаблій О. До основ геопоетики (на основі текстів Тараса Шевченка). *Часопис соціально-економічної географії. 2014. Випуск 17 (2). С.10 – 17.*

43. Хайруліна Н. Літературознавчий аспект моделювання художнього тексту. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2019. № 43. Том 4. С. 42-46.*

УДК 821.161.2-311.8.09Григорович-Барський
К 56

Ковпик С. Аналітична модель художнього тексту (на матеріалі “Мандрів...” В. Григоровича-Барського): монографія. Кривий Ріг, 2024. 122 с.

Наукове видання

Ковпик Світлана

Аналітична модель художнього тексту (на матеріалі “Мандрів...” В. Григоровича-Барського)

монографія

Формат 60 × 84 1 16 .

Папір офсетний. Друк офсетний.

Ум.-друк. арк. — 6,13.

Наклад — 100 прим.

Адреса редакції та видавця:

Криворізького державного педагогічного
університету 50086 Кривий Ріг, просп. Гагаріна, 54.

Тел.: +38 (056) 470-13-34. 067-954-00-84 E-mail:

kdpu@kdpu.edu.ua kovpiks@ukr.net

